Riikka Haikarainen
Anna Eveliina Hänninen
Tuomas Kaseva
Esa Lilja
Jaakko Lyytinen
Kaisa Osola
Juho Ruotsalainen
Mikko Villi
Heidi Väärämäki

LIVEJOURNALISMIN VOIMA

ELÄVÄN JOURNALISMIN KÄSIKIRJA

The Power of Live Journalism -tutkimus-projektin (2019–2022) loppuraportti.
Julkaistu helmikuussa 2023.
Helsingin Sanomain Säätiön rahoittama.
Yhteys: livejournalism.fi
Ulkoasu: Marko Ylitalo
Kannen kuvat: Valtteri Heinonen / HS ja Rio Gandara / HS

LUKU 1

Mitä on livejournalismi ja miksi sitä kannattaa tehdä

Johdanto 4

1.1 Livejournalismin vahvuudet yleisön näkökulmasta 6

1.2 Miksi journalistit syttyvät uudesta ilmiöstä? 12

1.3 Livejournalismi ja journalismin ”yleisökäänne” – Miksi tarvitsemme livejournalismia juuri nyt? 18

LUKU 2

Näin syntyy laadukas livejournalismituotanto

2.1 Yksittäisen puheen ideointi, käsikirjoittaminen ja harjoittelu 25

2.2 Kokoillan esityksen suunnittelu: Dramaturgia, visuaalisuus, havainnollisuus 31

2.3 Livejournalismin raamit: Esitystila, markkinointi ja yleisö 37

LUKU 3

Livejournalismin vahvuuksien soveltaminen ja livejournalismin tulevaisuus

3.1 Tapaus Koronavuosi-podcast: Journalistinen asiantuntijuus ja subjektiivisuus yhdistyvät 42

3.2 Livejournalismin paikka ja tulevaisuus mediamaisemassa 49

Lopuksi 53

Kirjoittajat 54

Lähteet 56

1

MITÄ ON LIVEJOURNALISMI JA MIKSI SITÄ KANNATTAA TEHDÄ

JOHDANTO

Riikka Haikarainen

”Istun 1 600 katsojan keskellä pimeässä elokuvateatterissa, jonka valkokangas loistaa tyhjyyttään. Lavalla mikrofonin takana seisoo keski-ikäinen mies. Hän on dokumentaristi Sam Green, joka on tullut kertomaan tarinan Louis Armstrongista, legendaarisesta jazz-muusikosta.

’Louis’lla oli eräs harrastus, tai oikeastaan pakkomielle’, Green aloittaa.

Käheä-ääninen laulaja ja trumpetisti nauhoitti valtaosan arkeaan kelanauhoille. Nauhoja löytyy tuhansia tunteja. Armstrong ei taltioinut pelkästään omaa soittoaan, vaan myös aamiaiskeskustelut, omat tajunnanvirtamonologinsa, kosteat illanistujaiset kavereiden kesken ja riidat vaimonsa kanssa.

’Tämä on lempinauhani. Se on nauhoitettu kotibileiden jatkoilla, kun vieraat ovat lähteneet, vaimo mennyt juuri nukkumaan ja Louis kaataa itselleen viimeisen lasillisen. Kuunnelkaapa hänen hengitystään. Laittakaa vaikka silmät kiinni’, Green sanoo.

Suljen silmät, kuten 1 599 kanssakuulijaani (niin kuvittelen). Kelanauha suhisee hiljaa. Sitten kuulen, miten jääpalat kilisevät drinkkilasissa, nojatuoli narahtaa ja Louis Armstrong huokaisee hiljaa.”

Kirjoitin ylläolevan blogitekstin toukokuussa 2015, kun olin käynyt katsomassa Pop-Up Magazine -nimisen esityksen Los Angelesissa Yhdysvalloissa. Tapahtuma oli ensikosketukseni ilmiöön nimeltä livejournalismi. Käsite viittaa journalismin uuteen kerrontamuotoon, jossa toimittajat esittävät huolella valmisteltuja ja editoituja journalistisia sisältöjä elävälle yleisölle. Useimmiten esityspaikkana on teatteri tai klubi.

Yhdysvaltalaisesityksen nähtyäni olin vaikuttunut livejournalismin tenhosta – siitä, miten lavalla yksin puhuva tositarinan kertoja vangitsi yli tuhannen kuuntelijan huomion. Kiinnitin huomiota myös siihen, että journalistinen sisältö oli houkutellut teatteriin edelläkävijän oloista porukkaa: 20–40-vuotiaita, voimakkaasti eläytyviä ihmisiä.

Halusin kokeilla, miten kotimainen journalismi taipuisi vastaavaksi lavaesitykseksi. Syksyllä 2015 ehdotin muutamalle kollegalle Pop-Up Magazinen kaltaisen esityksen tekemistä Helsingin Sanomien toimituksessa, jossa tuolloin työskentelin toimittajana. Tähän ensimmäiseen työryhmään kuuluivat Kimmo Norokorpi, Jaakko Lyytinen ja Tuomas Kaseva sekä puhekouluttaja Kaisa Osola. Hieman myöhemmin mukaan liittyivät toimittajat Esa Lilja ja Heidi Väärämäki sekä Olli Nurminen. Suomen Kansallisteatterista Petri Tarkiainen on toiminut Mustan laatikon tuottajana alusta lähtien.

Näin sai alkunsa HS:n Musta laatikko -esityssarja, jonka ensimmäinen ensi-ilta oli helmikuussa 2016. Nyt, syksyllä 2022, Musta laatikko -tuotantoja on toteutettu eri sisällöillä yhteensä 18, ja ne ovat keränneet yhteensä miltei 50 000 katsojaa Helsingin lisäksi neljässä muussakin kaupungissa. Pop-Up Magazinen esimerkkiä ovat seuranneet Euroopassa myös monet muut mediat tai freelancer-ryhmät: ranskalais-belgialainen Live Magazine, espanjalainen Diario Vivo ja tanskalainen Zetland ovat tuottaneet livejournalismia jo vuosia.

Käsillä oleva julkaisu on tiettävästi maailman ensimmäinen livejournalismin käsikirja. Se taltioi HS Musta laatikko -työryhmän kokemukset ja oivallukset kuuden vuoden ajalta sekä akateemisen tutkimushankkeemme lop-

putulokset. Helsingin Sanomain Säätiö on rahoittanut vuonna 2019 alkaneen Livejournalismin voima -tutkimushankkeen, jossa on selvitetty livejournalismin vahvuuksia ja sovellusmahdollisuuksia. HS Musta laatikko -työryhmän lisäksi projektissa ovat olleet mukana väitöskirjatutkija Anna Eveliina Hänninen Tampereen yliopistosta, väitöskirjatutkija Juho Ruotsalainen Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta ja professori Mikko Villi Jyväskylän yliopistosta. Kolmevuotisen hankkeen aikana olemme työryhmänä innostuneet ja nauttineet käytännön journalistisen työn sekä akateemisen tutkimusnäkökulman vuoropuhelusta.

Projektin tavoitteena on ollut paitsi tehdä uraauurtavaa perustutkimusta uudesta journalistisesta ilmiöstä myös luoda kansainvälinen verkosto livejournalismista kiinnostuneille. Toukokuussa 2022 järjestimme Helsingissä kaikkien aikojen ensimmäisen livejournalismikonferenssin, joka kokosi Sanomataloon noin 50 aiheesta kiinnostunutta toimittajaa, tutkijaa ja media-alan ammattilaista sekä Suomesta että maailmalta. Mukana oli toimijoita kaikista merkittävistä livejournalismituotannoista, kuten Pop Up Magazinesta, Live Magazinesta, Diario Vivosta ja romanialaisesta DoR Livestä. Verkostoon voi tutustua osoitteessa livejournalism.fi.

Toivomme, että käsikirja innostaa perehtymään livejournalismiin sekä käytännön tuotantoprosessin että akateemisen tutkimuksen näkökulmista. Tavoitteena on antaa tarpeelliset työkalut ja taustatiedot esitysten toteuttamiseen sekä ilmiön tutkimiseen edelleen.

Kiitän lämpimästi tutkimusryhmämme jäseniä rikkaasta vuorovaikutuksesta, uteliaasta avoimuudesta toistemme työn suhteen sekä panoksesta käsikirjan valmistumiseen. Helsingin Sanomain Säätiötä kiitän hankkeemme tukemisesta sekä Helsingin Sanomia mahdollisuudesta syventyä Mustaan laatikkoon tapaustutkimuksena.

Kauan eläköön livejournalismi!

▼ Musta laatikko 17 -esityksen työryhmä Suomen Kansallisteatterin lavalla esityksen jälkeen huhtikuussa 2022. Tämän käsikirjan tekijöistä ovat takarivissä Kaisa Osola (ensimmäinen vas.), Riikka Haikarainen (toinen vas.) sekä eturivissä Esa Liija (ensimmäinen vas.), Tuomas Kaseva (toinen vas.), Jaakko Lyytinen (kolmas oik.) Kuva: Rio Gandara / HS

1.1 LIVEJOURNALISMIN VAHVUUDET YLEISÖN NÄKÖKULMASTA

Yleisön mielestä samassa tilassa koetussa live-esityksessä vallitsee läsnäolon tuntu, jota ei ruutujen välityksellä voi kokea. Suurimmalle osalle yleisöstä puhuvan toimittajan näkeminen lisää journalistisen sisällön uskottavuutta. Katsojat pitävät Mustan laatikon konseptissa keskeisenä sitä, että puhuvalla toimittajalla on jokin henkilökohtainen side puheensa aiheeseen. Tulokset selvisivät laajasta yleisötutkimuksesta, jonka toteutimme Mustan laatikon katsojien keskuudessa.

Anna Eveliina Hänninen

Helsingin Sanomien Musta laatikko -esitys on kuin sanomalehti, joka on muutettu eläväksi esitykseksi. Yhden illan aikana kahdeksan journalistia nousee lavalle elävän yleisön eteen. Jokainen heistä kertoo aiemmin julkaisematonta journalistista sisältöä puheen muodossa.

Aiheet vaihtelevat lehden eri osastojen tapaan ulkomaanuutisista ja politiikasta kulttuuriin sekä lifestyle-aiheista tieteeseen. Puheita havainnollistavat valkokankaalle heijastetut kuvat, videot, animaatiot tai musiikki. Yhdestä tuotannosta järjestetään kymmenkunta esitystä, jotka toteutetaan sekä Suomen Kansallisteatterin suurella näyttämöllä Helsingissä että kiertueella neljässä muussa kaupungissa Suomessa (tilanne vuonna 2022). Tällä hetkellä Musta laatikko esitetään uudella sisällöllä kaksi kertaa vuodessa, syksyllä ja keväällä.

Syksyllä 2019 keräsimme Mustan laatikon katsojien kokemuksia livejournalismista. Kokosimme aineiston pyytämällä syksyllä 2019 nähdyn esityksen katsojia täyttämään kyselylomakkeen joko esityksen väliajalla tai sen jälkeen (n=510). Lisäksi toteutimme 17 puolistrukturoitua yksilöhaastattelua joko yhden tai useamman esityksen nähneiden katsojien parissa.

Aineiston avulla saimme tietää, mitä asioita yleisö arvostaa livejournalismissa, mihin he kiinnittävät huomiota ja mitkä asiat taas vaikuttavat kokemukseen kielteisesti.

Kyselylomakkeen täyttäneiden katsojien iän keskiarvo oli lähes 50 vuotta. Nuorin vastaajista oli 13 ja vanhin 85 vuotta. Vastaajista valtaosa oli naisia, 73 prosenttia. 60 prosenttia vastanneista oli ensi kertaa Mustaa laatikkoa katsomassa.

Mustassa laatikossa journalismiin voi keskittyä

Vastaajat pitivät Mustassa laatikossa keskeisenä sitä, että yleisö ja esiintyjät kokivat sen yhdessä ja olivat samassa tilassa. Yhteiseen tilaan kokoontuminen herätti yhteenkuuluvuuden tunnetta yleisön keskuudessa: iloa siitä,

▲ **Annikka Mutanen puhui marraskuussa 2021 siitä, miksi suomalainen urheilu noudattaa mallia, joka ei tuo menestystä. Kuva: Jukka Grondahl / HS**

että on muitakin, jotka haluavat kokoontua laadukkaan journalismin äärelle. Osa haastateltavista kertoi sulkevansa ympäröivän yleisön täysin mielestään esityksen ajaksi, kun taas toiset kertoivat tarkoituksellisesti havainnoivansa esimerkiksi itseään iäkkäämpien katsojien reaktioita.

Koin vahvan voimaannuttavan ja suorastaan pakahduttavan tunteen siitä, että vielä on olemassa tahoja ja ihmisiä, jotka uskovat oikeisiin asioihin eli tietoon, journalismiin ja totuuden etsimiseen. Tämä on siinäkin mielessä voimakas elämys, että tunnen olevani kaltaisteni joukossa.

— **Nainen, 47 vuotta**

Teatteritilaa pidettiin esitykselle sopivana, koska se ohjasi katsojat hiljentymään ja keskittymään esitykseen. Livejournalisminäytös koettiin kokonaisvaltaiseksi elämykseksi, joka tarjoaa erityisen mahdollisuuden seurata journalismia keskittyneesti ilman häiriötekijöitä. Tällaista kokemusta kaivattiin, koska journalismin kuluttamista arjessa kuvattiin lyhytjänteiseksi.

Katsomiskokemukseen vaikutti merkittävästi livetilanne. Live-esityksessä vallitsi monen mielestä läsnäolon tuntu, jota ei ruutujen välityksellä voi kokea. Tämä ilmapiiri oli merkityksellinen yleisön ja esiintyjien välisen yhteyden muodostumisessa[1]. Teatteritilan ja toimittajan näkemisen livenä sanottiin tekevän esityksestä elämyksen, joka tuntuu voimakkaammalta ja henkilökohtaisemmalta kuin ruudun kautta katsottu lähetys.

Esitys tapahtuu siinä, se ei ole tallenne, eikä sitä voi kokea uudelleen. Jokin juhlavuuden tuntu tulee teatteriympäristöstä ja yleisöstä.

— **Nainen, 26 vuotta**

1 Hänninen, A. E. (julkaisematon). The Rise of the Talking Journalist - Human Voice, Engagement and Trust in the Live Journalism Performance.

Haastatteluissa tuotiin esiin myös esityksen rakenteen vaikutus kokemukseen. Tuotantoa kiiteltiin siitä, että tunteiden heräämistä ja intensiteettiä säädeltiin erityyppisten puheiden järjestyksellä, ja koko ilta loppui hyvän mielen puheeseen.

Yhteys syntyy, kun ihminen puhuu ihmiselle

Yleisö kiinnitti paljon huomiota esiintyjän tunnetiloihin ja eläytymiseen. Esiintyjän puheen ja esiintymisen tuli tuntua aidoilta ja esiintyjän vaikuttaa omalta itseltään. Jos puhetapa oli liian yleiskielinen tai paperista luetun oloinen, autenttisuuden tunne hävisi. Haastatteluissa tuli esiin se, että vaikka yleisö tiesi puheen olevan käsikirjoitettu ja toimittajien harjoitelleen esitystään, he halusivat säilyttää illuusion leirinuotion kaltaisesta hetkestä, jossa puhuja kertoo spontaanisti tarinaa. Yleisön odotuksissa piilee ristiriita, sillä samaan aikaan yleisö halusi kuulla sujuvaa ja selkeää puhetta, mutta esitys ei saanut kuulostaa liian harjoitellulta[2].

Autenttisuuden mielikuva liittyi myös esiintyjän luotettavuuden arviointiin. Puhuvan toimittajan näkemisen sanottiin lisäävän sisällön uskottavuutta. Toisaalta joidenkin vastaajien mukaan läsnäolo ei vaikuttanut luotettavuuden kokemukseen, vaan toimittajan läsnäolon sanottiin tuovan esitykseen lisää kiinnostavuutta, inhimillisyyttä ja tunnetta.

> *Moni esiintyjä eläytyy itse vahvasti: ihmisestä aistii, äänensävystä kuulee ja kasvoista näkee, milloin [puhuja] kokee jotain tunteita. Sillä on merkitystä, eikä se välity netti-Hesarista luetusta jutusta.*
>
> — **Nainen, 31 vuotta**

Esiintyvän toimittajan näkemisen ja kuulemisen sanottiin tuovan toimittajan lähemmäksi. Toimittajien koettiin puhuvan omina persooninaan, inhimillisinä ihmisinä, jotka eivät piiloutuneet toimittajaroolinsa taakse. Toimittajat koettiin vertaisena eikä niinkään tähtinä, vaikka toimittajien fanituskin mainittiin vastauksissa pari kertaa. Eläytymisen ja tarinaan uppoutumisen kannalta pidettiin tärkeänä, että toimittaja ei puhu yleisölle alaspäin vaan vertaisena.

> *Parasta antia on se, että tavallinen ihminen puhuu tavalliselle ihmiselle. On mukava nähdä toimittajia, jotka on tavallaan etäisiä tähtiä. Lehteä lukiessa miettii, minkälainen ihminen hän on. Täällä näkee, että sehän on ihan tavallinen pulliainen. Minusta se on hyvä.*
>
> — **Mies, 64 vuotta**

Toimittajan intohimo välittyy yleisöön

Yleisö piti Mustan laatikon konseptissa keskeisenä sitä, että puhuvalla toimittajalla on jonkinlainen side puheensa aiheeseen. Esityksen haluttiin välittävän innostusta, intohimoa ja motivaatiota kertoa yleisölle juuri tästä aiheesta, ja tämän intohimon koettiin välittyvän erityisesti esiintyjän äänestä ja eleistä[3]. Taitavan ja innostuneen puhujan sanottiin tekevän vähemmän kiinnostavasta aiheestakin kiinnostavan esityksen. Jos taas esiintyjä ei vaikuttanut kiinnostuneelta, katsojan oli hankala motivoitua kuuntelemaan puhetta. Läsnäoleva ja puhuva toimittaja toi siis yleisön lähemmäksi toimittajaa mutta myös aihetta. Toisaalta tuotiin esiin, että esiintymisjännitys saattaa luoda mielikuvan esiintyjästä, joka on epäaito tai epämotivoitunut.

2 Hänninen, A. E. (julkaisematon). The Rise of the Talking Journalist - Human Voice, Engagement and Trust in the Live Journalism Performance.

3 Hänninen, A. E. (julkaisematon). The Rise of the Talking Journalist - Human Voice, Engagement and Trust in the Live Journalism Performance.

Toimittajan henkilökohtaisen elämän jakaminen esityksissä jakoi mielipiteitä. Yleisesti se, että toimittajalla oli jokin henkilökohtainen suhde puheensa aiheeseen, koettiin mielenkiintoa ja katsojan tunnetta lisäävänä seikkana. Joidenkin mielestä se lisäsi myös puheen uskottavuutta. Yksityiselämästään kertonutta toimittajaa pidettiin rohkeana ja esitystä vaikuttavana. Osa haastateltavista taas kertoi tunteneensa olonsa epämiellyttäväksi, lähes salakuuntelijaksi, kun toimittaja tuntui puhuvan liian henkilökohtaisia asioita.

Vastaajat pitivät keskeisenä sitä, että toimittajalla on työnsä kautta kertynyttä tietoa puheensa aiheesta. Esiintyjät arvioitiin oman aiheensa asiantuntijoiksi.

Toimittajien kertoma tieto toimitustyön kulissien takaa oli pidettyä sisältöä. Yleisöä kiinnosti tietää, miten juttu on syntynyt, mikä keskustelu ei päätynyt lehteen ja minkälaisia vaiheita toimittaja koki materiaalia kerätessään. Tällaisen toimitusprosessin läpinäkyvyyden koettiin lisäävän uskottavuutta ja tuovan toimittajia lähemmäksi yleisöään. Vastaajat ajattelivat, että Mustassa laatikossa toimittajilla olisi arkityötään enemmän vapautta ilmaista omia mielipiteitään ja tuoda esiin tietoja ja taustoja, joita ei ole voinut lehtijuttuun kirjoittaa.

▼ Kevään 2016 Mustassa laatikossa esiintynyt Katarina Baer käsitteli puheessaan isoäitinsä natsimenneisyyttä.
Kuva: Sami Kero / HS

▲ Koronapandemian aikana kasvomaskien käyttö teattereissa yleistyi. Kuva: Rio Gandara / HS

Elämyksen pääosassa laatujournalismi

Yleisö arvosti tyylikästä ja tarkkaan suunniteltua kokonaisuutta, kuten esityksen visuaalisuutta ja vierailevia esiintyjiä. Moni kuvasi kokemustaan elämykseksi, mutta samaan aikaan korostettiin, että Mustan laatikon pääosassa on puhuttu painava asia, laadukas journalistinen sisältö. Samalla vastaajat arvostivat sitä, että Mustan laatikon yleisössä sai olla ensimmäisten joukossa kokemassa jotain ainutlaatuista, kuten esimerkiksi nähdä esitystä varten luodun animaation.

Yleisö piti siitä, ettei aiheita ja esiintyjiä tiennyt etukäteen. Yllätyksellisyys olikin monelle katsojalle Mustan laatikon tärkeintä antia: esitys antoi mahdollisuuden innostua aiheista, joita ei ollut aiemmin pitänyt lainkaan kiinnostavina. Kaikki katsojat eivät halunneet ottaa teatterilla edes käsiohjelmaa, koska aiheiden näkeminen ennen näytöstä pilaisi yllätyksen, kun omat ennakkoluulot valtaisivat mielen ja estäisivät esitykseen uppoutumisen.

Tässä ei ole varaa tehdä muuta. Uutisia katsoessa voi katsoa puhelinta, [mutta] tämä pakottaa, niin kuin elokuvissa, istumaan ja olemaan läsnä siinä, mitä tapahtuu. On älyttömän hyvä, että se pakottaa kuuntelemaan sellaistakin aihetta, mistä ei ole kiinnostunut.

— **Mies, 29 vuotta**

Mustasta laatikosta haluttiin toisaalta taustoittavaa tietoa tutuista uutistapahtumista, toisaalta tietoa itselle uusista aiheista. Haastatteluissa tuli esiin, että jotkut kokivat olevansa tavallisesti journalismia kuluttaessaan omien mieltymystensä vankeja. Useampi vastaaja piti hyvänä sitä, että live-

journalismi pakottaa kuuntelemaan puheita myös itselle vieraista aiheista, joista ei muuten lukisi. Eräs mainitsi tulleensa paikalle nimenomaan oppimaan uutta asioista, jotka eivät häntä kiinnosta: Mustasta laatikosta opitun tiedon ansiosta hän voisi paremmin osallistua keskusteluun myös näistä aiheista.

Pääsyliput uskallettiin hankkia ilman tietoa sisällöstä, koska HS esityksen tuottajana antoi luottamusta esityksen tasoon, puhujien uskottavuuteen sekä sisällön kiinnostavuuteen ja merkityksellisyyteen.

[Esityksessä on] mahdollisuus altistua monipuoliselle sivistykselle myös sellaisista aiheista, jotka muuten sivuuttaisi ja jotka yllättäen ovatkin ehkä illan kiinnostavimpia juttuja.

— **Nainen, 32 vuotta**

1.2 MIKSI JOURNALISTIT SYTTYVÄT UUDESTA ILMIÖSTÄ?

Esiintyville toimittajille livejournalismi tarjoaa kokemuksen siitä, ettei yleisö olekaan hylännyt journalismia vaan heidän työllään on yhä merkitystä. Tutkimusta varten haastateltujen toimittajien mukaan suora yleisökontakti voi lisätä journalismin läpinäkyvyyttä. Se myös auttaa toimittajia kehittymään visuaalisesti kunnianhimoisessa featurekerronnassa, jossa tinkimätön journalismi yhdistyy toimittajan subjektiivisiin havaintoihin.

Esa Lilja

Runsaassa kuudessa vuodessa Helsingin Sanomien toimitus on ottanut livejournalismin ja Musta laatikko -tuotannot omakseen. Talon noin kolmestasadasta journalistista jo noin sata on esiintynyt Mustassa laatikossa itse (tilanne syksyllä 2022). Puhujina on ollut kirjoittavia toimittajia, valokuvaajia, infograafikoita, kielenhuoltaja, keskijohtoa ja myös lehden vastaava päätoimittaja. Esiintyjiä on ollut kaikilta toimitusosastoilta ja kaikista ikäluokista, nuorista tulokkaista eläkeiän kynnykselle. Varsinaisten esiintyjien lisäksi Mustan laatikon tuotantoprosessiin on osallistunut graafikoita, kuvatoimittajia, leikkaajia ja videograafikoita. Voi siis sanoa, että kyseessä on koko toimituksen yhteinen ponnistus.

Esityksillä on tekijöiden parissa hyvä maine: innokkaita tulijoita on runsaasti, ja toimituksen sisäisessä palautteessa Musta laatikko koetaan rohkeana uutena kokeiluna sekä hyvänä vastapainona toimitustyön arjelle. Yksinäiset puurtajat pääsevät livejournalismissa tekemään ryhmätyötä omistautuneella porukalla. Myös prosessin vaativuus eli lukuisat editointikierrokset ja harjoitukset koetaan journalistisena tarkkuutena, joka varmistaa esitysten laadun.

Mutta kun 130-vuotiaan lehtitalon toimittajat ensimmäisen kerran kuulivat livejournalismista – siis ajatuksesta, että he itse esiintyisivät Suomen Kansallisteatterin lavalla yksin oman tarinansa kanssa – osa journalisteista suhtautui koko ajatukseen hyvin kriittisesti:

Mä olin ensinnäkin ajatellut, että mä en mihinkään Mustaan laatikkoon mee, että mä en niinku tarvi tota.

Kun alun perin kuulin tästä hankkeesta, niin suhtauduin siihen todella skeptisesti. Ajattelin, että tää on nyt taas yks tämmönen temppu, jolla yritetään pelastaa tämä tuhon partaalla oleva ala, ja mä en uskonut siihen ollenkaan.

Kun mä menin ekalla kerralla kattoo sitä niin mä yllätyin siitä että se toimii. Koska mulla oli vähän epäilyksiä [että] kuulostaa huonolta idealta.

Edellä olevat sitaatit ovat peräisin pro gradu -tutkielman haastatteluista[4], joissa selvitettiin HS-toimittajien kokemuksia livejournalismista. Haastattelut tehtiin maalis–huhtikuussa 2020, ja haastateltaviksi valittiin kahdeksan Musta laatikko -esityksissä mukana ollutta esiintyjää eli livejournalistia. He olivat kaikki HS:n kirjoittavia toimittajia, joilla oli pitkä kokemus alalta. Haastateltavien keski-ikä oli 51 vuotta, ja he edustivat HS:n eri osastoja ja erilaisia journalistisen ajattelun ja kirjoittamisen tapoja: uutisosastoja, kulttuuritoimitusta, lifestyletoimitusta ja featuretoimitusta. Mukana oli neljä miestä ja neljä naista. Kaikkien oma kokemus Mustasta laatikosta oli haastatteluhetkellä suhteellisen tuore.

Kahdeksan puolistrukturoitua teemahaastattelua käytiin läpi temaattisen analyysin keinoin. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millainen oli livejournalistien kokemus yleisösuhteesta ja miten he tasapainoilivat esityksissään subjektiivisten tulkintojen, tunteiden käytön sekä journalismin perinteisemmän, objektiivisuutta korostavan tiedonvälitystehtävän välillä.

Samasta haastatteluaineistosta on julkaistu myös toinen pro gradu -tutkielma[5], jonka tavoitteena oli selvittää, millä keinoin livejournalistit lisäävät yleisön sitoutumista ja miten näitä keinoja voisi hyödyntää journalismissa laajemmin.

Tutkimushaastatteluissa esiintyjät löysivät livejournalismista lähes yksinomaan positiivisia puolia: livejournalismi antoi uskoa ja uusia ajatuksia arkiseen työhön, avasi journalisteille kokonaan uudenlaisen yleisösuhteen sekä tuntui kasvattavan luottamusta journalistien ja yleisön välillä.

4 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto.

5 Vilén, T. (2020). Livejournalistit lavalla: journalismin uudet keinot yleisön sitouttamiseen. Helsingin yliopisto.

▼ **Anni Pasanen puhui syksyllä 2021 maailman suosituimmasta päihteestä, kofeiinista, jota hän myös toi lavalle jauheena.**
Kuva: Kalle Koponen / HS

Tässä luvussa livejournalismin anti HS-toimitukselle on tiivistetty neljään päähavaintoon.

1. ”Journalismin uskonpalautus”

Mulle ainakin tuli uskonpalautus tähän duuniin, joka on aina välillä koetuksella. – – Mä olen monesti miettinyt, että lukeeko niitä mun juttuja kukaan, että haloo, is there anybody out there? – – Niin yhtäkkiä jengi on ihan hulluna tähän mun aihepiiriin, josta mä luulin, ettei se kiinnosta ketään.

Ajatus journalismin uskonpalautuksesta on peräisin yhden haastateltavan suorasta sitaatista, mutta muutkin haastateltavat pohdiskelivat samaa teemaa hieman eri sanoin. Livejournalismin esiintymiskokemus sai monet kokeneetkin toimittajat havaitsemaan konkreettisesti, että media-alan vaikeiden vuosien jälkeen heidän työllään olikin yhä voimakasta kysyntää ja merkitystä. Kokemus oli mieleenjäävä ja rohkaiseva.

Yleisö, jonka luultiin jossakin vaiheessa jo hylänneen journalismin, olikin yhä halukas kuuntelemaan ja oppimaan. Yleisön houkuttelemiseksi ei myöskään tarvittu taikatemppuja – kiinnostava asia ja sujuva tarinankerronta riittivät. Yleisö vaikutti olevan aktiivista ja yhteiskunnallisesti valveutunutta, eikä se kaihtanut vaikeita tai ennakolta ”tylsiäkään” aiheita.

Livejournalismin saama innostunut vastaanotto sai tekijät ajattelemaan uudella tavalla myös arkisen journalistisen työn merkitystä. Livejournalismissa yleisömäärät ovat verrattain pieniä: toimittaja pystyy tavoittamaan kerralla ehkäpä satoja kuulijoita ja esityskauden mittaan kenties muutamia tuhansia ihmisiä. Perinteisellä verkko- tai printtijutulla taas saattaa Helsingin Sanomissa olla satojatuhansia lukijoita. Liveyleisön palaute sai konkreettisesti ajattelemaan sitä, miten suurelle yleisölle työtä yhä tehdään, ja sitä, mikä merkitys HS:n kaltaisella instituutiolla on suomalaisessa yhteiskunnassa.

2. Sosiaalisen median vastalääke

Sosiaalisen median tai tiettyjen äänekkäiden hahmojen kautta on tullu semmonen käsitys, että meitä vihataan, et me ollaan pahnanpohjimmaisia – – tavallaan se [Musta laatikko] toi semmosen positiivisen käsityksen et hei noi ihmiset oikeasti haluaa kuunnella näitä juttuja ja ne ei pidä meitä täysinä mätämunina, et ne antaa meille mahdollisuuden. – – Sillein se muutti mun käsityksen siitä et on paljon ihmisiä jotka suhtautuu positiivisesti ja vastaanottavaisesti meihin ja tavallaan et se ennakkoasenne voi ollakin positiviinen.

Sosiaalisesta mediasta tuleva paine ja negatiivisten kommenttien vyöry on tuttua toimittajille kautta maailman. Joidenkin tutkimusten mukaan toimittajat ovat kritiikin pelossa kyllästyneet kirjoittamaan aiheista, joista nousee kohu. Siksi toimittajat saattavat olla työssään jo liiankin turvallisuushakuisia[6].

Tälle kehitykselle livejournalismi voi tarjota vaihtoehdon: hyvähenkisen keskusteluareenan, jossa toimittajat ja yleisö voivat kohdata ja vaihtaa mielipiteitään. Haastatellut toimittajat kokivat, että livejournalismin suorassa yleisökontaktissa he saattoivat käsitellä vaikeitakin aiheita niin, että yleisö suhtautui niihin keskustelevan uteliaasti, loukkaantumatta ja haastamatta riitaa. Jos kritiikkiä tuli, se oli asiallista ja keskustelevaa. Haastateltavat kokivat, että yleisön ja livejournalistien suorat kohtaamiset voivat lisätä journa-

6 Pöyhtäri, R., Haara, P., & Raittila, P. (2013). Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. Tampere: Tampere University Press.

lismin läpinäkyvyyttä, vähentää vihaisen palautteen määrää, lisätä yleisön ja journalistien välistä ymmärrystä ja luottamusta sekä inhimillistää kasvotonta sanomalehteä, ”HS-instituutiota”.

HS:n livejournalistit pitivät myös toimittajan työn taustojen avaamista alikäytettynä keinona journalismissa. Samanlaisen havainnon on tehnyt Catherine Adams[7], joka on selvittänyt läpinäkyvyyden merkitystä kansainvälisissä livejournalismituotannoissa. Adamsin mukaan monet yleisön jäsenet pitivät tärkeänä, että he pääsivät livejournalismissa kurkistamaan sisäpiiriin, journalistisen profession verhon taakse. Kun toimittajat kertoivat työtavoistaan ja ajattelustaan, he auttoivat samalla yleisöä ymmärtämään, miten journalismi toimii. Tämän koettiin lisäävän toimitustyön läpinäkyvyyttä.

Livejournalismissa toimittaja voikin viedä yleisönsä kulissien taakse monin eri keinoin: hän voi avata työnsä etenemistä tai kertoa juttuprosessin aikana kohtaamistaan vaikeuksista, haastateltavista ja lähteistä, matkan varrella tehdyistä valinnoista, lopullisen jutun mahdollisista puutteista tai kenties juttuun liittyvistä eettisistä kysymyksistä.

7 Adams, C. (2020). Putting news on stage: Bringing journalism back to the theater as a public space. NiemanLab. (Haettu 15.1.2020)

3. Nöyryys yleisön ja kilpailutilanteen edessä

Sun pitää tehdä itses tarpeelliseksi sille yleisölle.

Meijän täytyy voittaa ne ihmiset ja niiden kiinnostus.

Haastatteluissa kävi ilmi, että livejournalismin tekeminen voi auttaa toimittajia ymmärtämään, miten tärkeää on, että journalismi löytää yleisönsä ja vangitsee heidän huomionsa. Kun journalismi käy yhä raaempaa kilpailua yleisön ajankäytöstä, on journalismin kiinnostavuus, ajankohtaisuus, ymmärrettävyys ja merkityksellisyys entistä tärkeämpää. Tämä aiheutti joissakin haastateltavissa nöyryyden tunnetta. Nöyryyden taustalla oli pelkoa siitä, että ilman kovaa työtä yleisö saatetaan menettää lopullisesti. Laadusta huolimatta yleisö ei välttämättä löydä tietään journalismin pariin tai koe journalismia itselleen merkitykselliseksi. Tässä kamppailussa livejournalismin kaltaisella uudella muodolla voi olla merkittävä rooli: livejournalismi sallii muotokokeiluja ja se voi toimia koelaboratoriona, jonka ideoita voi kenties viedä muuhun tekemiseen.

Jotkut esiintyjät kokivatkin, että livejournalistisen esityksen kokonaisuus – teksti, puhe, visuaalisuus, musiikki ja suora yleisökontakti – auttoi parhaimmillaan saamaan käsiteltävästä aiheesta kaiken irti. Tunnetta pidettiin toimittajan työssä harvinaisena. Eräs haastateltava vertasi livejournalistista työprosessia jopa kirjan kirjoittamiseen: hänestä tuntui, että iso ja ”möykyltä” tuntunut aihe oli saanut perinpohjaisen käsittelyn juuri livejournalistisessa muodossa.

Jotkut haastateltavat olivat jääneet miettimään, miten samanlaiseen potentiaalin täyteen hyödyntämiseen pystyisi myös arkisessa työssä. Livejournalismi herätti tekijät ajattelemaan esimerkiksi verkkokerronnan kaikkien mahdollisuuksien hyödyntämistä. Verkkokirjoittamisen ja teatterissa esitettävän livejournalismin erot voivat äkkiseltään vaikuttaa suurilta, mutta niistä löytyi myös yhtäläisyyksiä. Samaan tapaan kuin teatteri, verkkokin mahdollistaa äänen, kuvan, videon ja musiikin täysipainoisen käytön, siis tavallista elämyksellisemmän tarinankerronnan.

Jotkut haastateltavat kokivat saaneensa livejournalismista oppia myös arkiseen työhön. Eräs haastateltava sanoi livejournalismikokemuksen jälkeen miettineensä kirjoittamista hieman uudella tavalla. Hän arveli oppineensa Mustassa laatikossa jotakin uutta tarinallisuuden merkityksestä ja kaipaavansa kyseistä taitoa myös perustyössään. Hän oli myös kokeillut

▲ **Musta laatikko 17:n esiintyjät odottivat esiintymisvuoroaan Kansallisteatterin takahuoneessa keväällä 2022.**
Kuva: Rio Gandara / HS

Mustan laatikon harjoitusmenetelmää eli juttujensa ääneen puhumista myös tavallisia artikkeleita kirjoittaessaan.

Mustan laatikon tuotantoprosessin jäljiltä teksti oli poikkeuksellisen tarkkaan mietitty, kirjoitettu ja moneen kertaan editoitu. Van Kriekenin[8] mukaan journalismi pyrkii kaikkialla yhä voimakkaampaan koukuttavuuteen ja elämyksellisempään tarinankerrontaan, oli kyse sitten sanomalehdestä, kännykän ruudusta tai teatterista. Vaikka monet uudenlaiset kerronnan keinot käyttävät hyväkseen videoita, kuvaa, ääntä ja grafiikkaa, tarinankerronta lähtee edelleen liikkeelle tekstistä ja sen mielekkäästä tarjoilusta.

4. Sinnikäs editointi yhdistää subjektiivisuuden ja objektiivisuuden

Faktoja me on kyllä osattu kaivaa aina ja osataan varmaan edelleenkin. Mutta että me saadaan niistä faktoista tarina, joka pystytään esittämään niin kiinnostavasti, että yleisö kiinnostuu ja haluaa tietää ja kuulla sen, niin se on sellainen median murroksen tuoma oppimisprosessi, jossa Musta laatikko on hyvä, konkreettinen koulu.

Livejournalismissa tekijät tunsivat käyvänsä jatkuvaa tasapainoilua tunteellisuuden, tarinallisuuden, henkilökohtaisuuden ja faktapohjaisuuden välillä. Mustassa laatikossa esiintyneet haastateltavat kokivat ehdottomasti, että livejournalismin on oltava yhtä faktapohjaista kuin kaiken muunkin journalismin. Samalla kuitenkin tiedostettiin, että tarinallisuus ja tunteiden käyttö tekivät nimenomaan livetilanteessa journalismista samaistuttavaa. Puhetilanne myös koettiin esiintyjälle armottomaksi: esityksen oli oltava heti ensihetkistä alkaen mukaansatempaava, inhimillinen, koukuttava ja

8 Van Krieken, K. (2018). Multimedia Storytelling in Journalism: Exploring Narrative Techniques in Snow Fall. Information, 9(5).

merkityksellinen. Yleisön kiinnostuksen – tai sen puutteen! – kyllä aisti lavalle saakka.

Tunteiden ylikäyttöä journalismissa haastateltavat pitivät yleisesti ottaen kielteisenä ilmiönä: ”subjektiivisuuspornoa” ja ”klikkien lypsämistä” harrastettiin journalismissa liikaa, ja sitä pidettiin ärsyttävänä piirteenä. Silti livejournalismissa tunteilla koettiin olevan tärkeä rooli. Jo teatteri fyysisenä tilana viritti katsojat odottamaan tunteita ja elämyksiä. Tunteita, kuten naurua ja liikutusta, käytettiin puheissa harkiten.

Esiintyjät kokivat myös tietynlaisen omakohtaisuuden toimivaksi ja tarpeelliseksi livejournalismissa. Toimittaja on lavalla ja yleisön edessä kertomassa asioista, jotka hän on ottanut selville yleisöä varten. Jos löydöistään kertoi innostuneesti ja vilpittömästi sekä niin, että toimittajalla oli jokin omakohtainen kytkös tarinaansa, yhdistelmä koettiin tehokkaaksi.

Tunteisiin vetoavan, tosipohjaisen ja henkilökohtaisuutta sisältävän journalistisen tositarinan kirjoittaminen ei ole helppoa. Puhutun tekstin on oltava yksinkertaisempaa kuin kirjoitetun, mutta silti livejournalismin on täytettävä samat journalismin totuusvaatimukset kuin perinteisenkin journalismin. Pelkkä asia ei riitä, vaan se oli tehtävä kiinnostavaksi tarinallisuudella, henkilökohtaisuudella ja sopivalla tunteiden käytöllä.

Paineiden keskellä auttoi Mustan laatikon vaativa tuotantoprosessi. Valmiit puheet eli tarinat olivat monien esiintyjien mielestä viimeistellympiä kuin miltei mikään journalistinen juttu, jota he olivat urallaan tehneet. Viimeistelyllä tarkoitettiin koko Mustan laatikon tuotantoprosessia: aiheen valintaa, tekstieditointia, luku- ja esiintymisharjoituksia sekä kollegoilta tullutta palautetta. Eroa vaikkapa tiivisrytmiseen uutistyöhön pidettiin merkittävänä. ”Tavallinen” juttu saattoi kulkea tekijänsä jälkeen kenties vain yhden silmäparin läpi ennen kuin se julkaistiin. Livejournalistisen esityksen rakentaminen taas kesti useita viikkoja, ja jutusta kommentoitiin sekä isoja linjoja että pieniä yksityiskohtia ja sanavalintoja.

▼ Jussi Lehmusveden puhe keväällä 2022 käsitteli suomalaisia maakuntalauluja ja sitä, millainen voisi olla nykypäivän Helsingin oma laulu. Kuva: Rio Gandara / HS

1.3 LIVEJOURNALISMI JA JOURNALISMIN ”YLEISÖKÄÄNNE” – MIKSI TARVITSEMME LIVEJOURNALISMIA JUURI NYT?

Mediatutkimuksen näkökulmasta livejournalismi kertoo journalismin ”yleisökäänteestä”. Livejournalismi on esimerkki yleisölähtöisestä journalismista, joka ei perustu yleisöstä kerättyyn dataan vaan yleisön ja toimittajan väliseen suoraan yhteyteen. Musta laatikko -esityksen voi nähdä edelläkävijänä kahdessa journalismin tulevaisuuden kannalta kiinnostavassa lajityypissä: se edustaa sekä vastavuoroista että ”eudaimonista” eli merkityksellisyyden kokemusta herättelevää journalismia.

Juho Ruotsalainen & Mikko Villi

Livejournalismissa toimittaja kertoo yleisöille uutisjuttuja omana itsenään ja henkilökohtaisen kiinnostuksensa ajamana. Toimittajan fyysinen läsnäolo, hänen äänensä ja olemuksensa sekä toimittajan ja yleisön affektiivinen, jopa intiimi vuorovaikutus tuovat puheisiin imua, jota on vaikea toisintaa tekstimuotoisessa journalismissa[9].

Toimittajien epämuodolliset, keskustelevat ja subjektiiviset puhetavat lavalla tukevat uutissisältöjen syvällistä reflektointia ja merkityksellistämistä[10]. Journalismin ihanteiden mukaisesti livejournalismin subjektiivisuus ei ole niinkään mielipiteellisyyttä, vaan sen tavoitteena on auttaa ymmärtämään maailmaa yksilöiden elinpiirin ulkopuolelta[11]. Livejournalismissa yleisö kokee uutisaiheet toimittajan *välittävän subjektiviteetin* kautta (mediating subjectivity)[12].

Toimittajan ja yleisön suoran vuorovaikutuksen myötä livejournalismi asemoituu osaksi niin sanottua journalismin yleisökäännettä[13]. Jos toimittajat aiemmin pitivät etäisyyttä yleisöihinsä journalistisen autonomian ja riippumattomuuden nimissä, nyt monet toimittajat päinvastoin pitävät journalismia ennen kaikkea yleisöjen ja näiden tiedontarpeiden palveluna[14].

Yleisökäänne suuntautuu kohti pieniä yleisöjä, sillä massayleisön sijaan journalismia tuotetaan yhä enemmän maksaville tilaajille ja data-analytiikan avulla muodostetuille kuluttajaryhmille[15]. Journalismia ajaa yleisöjen pariin myös verkkoviestinnän kulttuuri, joka suosii toimittajien ja yleisöjen vastavuoroista viestintää kasvottoman ja hierarkkisen tiedonvälityksen sijaan. Tässä kulttuurissa ajatellaan, että yleisöiltä saatu luottamus ja legitimiteetti takaavat viime kädessä journalismin merkityksen[16].

9 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto.

10 Vodanovic, L. (2022). Aesthetic Experience, News Content, and Critique in Live Journalism Events. Journalism Practice, 16(1), 161–177.

11 Steensen, S. (2017). Subjectivity as a Journalistic Ideal. In Fonn, B.K., Hornmoen, H., and Hyde-Clarke, N. (eds.), Putting a Face on It: Individual Expose and Subjectivity in Journalism (pp. 25–47). Oslo: Cappelen Damm Academic Press.

12 Chalaby, J.K. (1996). Journalism as an Anglo-American Invention. European Journal of Communication, 11(3), 303–326.

13 Costera Meijer, I. (2020). Understanding the Audience Turn in Journalism: From Quality Discourse to Innovation Discourse as Anchoring Practices 1995–2020. Journalism Studies, 21(16), 2326–2342.

14 Costera Meijer, I. (2020). Understanding the Audience Turn in Journalism: From Quality Discourse to Innovation Discourse as Anchoring Practices 1995–2020. Journalism Studies, 21(16), 2326–2342.

15 Nelson, J. L. (2021). The next media regime: The pursuit of ‘audience engagement’ in journalism. Journalism, 22(9), 2350–2367

16 Ferrucci, P. (2017). Exploring Public Service Journalism: Digitally Native News Nonprofits and Engagement. Journalism & Mass Communication Quarterly, 94(1), 355–370.

Kilpailu yleisöjen huomiosta digitaalisessa sisältövirrassa ohjaa uutismediaa sitouttamaan yleisöjään eli luomaan *engagementia*[17]. Ei-digitaalisena ja fyysiseen kohtaamiseen perustuvana kerronnan muotona livejournalismi on kiinnostava osa yleisökäännettä ja yleisöjen sitouttamisen tapoja.

Livejournalismi voi nostaa esiin sellaisia yleisöihin liittyviä mahdollisuuksia, joihin digitaaliset alustat eivät kannusta. Esimerkiksi Belair-Gagnonin ja kumppaneiden[18] haastattelemien toimittajien mukaan yleisöjen sitouttaminen verkkoympäristössä tähtää usein yleisötulojen kasvattamiseen tai muuhun välineelliseen hyötyyn, kun taas livetilanteen kasvokkainen sitouttaminen auttaa rakentamaan pitkäkestoisia ja vastavuoroisia suhteita toimittajien ja yleisöjen välille[19]. Livejournalismi auttaa näin luomaan yleisölähtöistä journalismia, joka ei ainakaan suoraan perustu yleisöanalytiikkaan ja digitaalisten alustojen toimintamekanismeihin.

Engagement yleisöjen sitouttamisena ymmärretään usein määrällisenä ja mitattavana ilmiönä, kuten jutun avauskertoina eli klikkeinä. Sitouttaminen on kuitenkin pohjimmiltaan laadullinen ilmiö, joka viittaa uutissisältöjen yleisöissä herättämiin affektiivisiin ja kognitiivisiin kokemuksiin sekä näistä mahdollisesti seuraavaan toimintaan[20].

Journalismin yleisökäänne tarkoittaa siis myös tunteiden aiempaa vahvempaa ja hyväksytympää asemaa journalismissa[21]. Yleisöjen (ja toimittajien) kokemusta korostavana lajityyppinä[22] livejournalismi avaakin näkymän erityisesti yleisökäänteen myötä esiin nousseisiin kysymyksiin journalismin kokemuksellisesta merkityksellisyydestä[23].

17 Steensen, S., Ferrer-Conill, R. & Peters, C. (2020). (Against a) Theory of Audience Engagement with News. Journalism Studies, 21(12), 1662–1680.

18 Belair-Gagnon, V., Nelson, J.L., & Lewis, S.C. (2019). Audience Engagement, Reciprocity, and the Pursuit of Community Connectedness in Public Media Journalism. Journalism Practice, 13(5), 558–575.

19 Ferrucci, P., Nelson, J.L., & Davis, M.P. (2020). From "Public Journalism" to "Engaged Journalism": Imagined Audiences and Denigrating Discourse. International Journal of Communication, 14, 1586–1604.

20 Broersma, M. (2019). Audience Engagement. The International Encyclopedia of Journalism Studies, 1–6.

Steensen, S., Ferrer-Conill, R. & Peters, C. (2020). (Against a) Theory of Audience Engagement with News. Journalism Studies, 21(12), 1662–1680.

21 Wahl-Jorgensen, K. (2020). An Emotional Turn in Journalism Studies? Digital Journalism, 8(2), 175–194.

22 Vodanovic, L. (2022). Aesthetic Experience, News Content, and Critique in Live Journalism Events. Journalism Practice, 16(1), 161–177.

23 Beckett, C. & Deuze, M. (2016). On the Role of Emotion in the Future of Journalism. Social Media + Society, July-September 2016, 1–6.

Steensen, S., Ferrer-Conill, R. & Peters, C. (2020). (Against a) Theory of Audience Engagement with News. Journalism Studies, 21(12), 1662–1680.

◄ **Suvi Ahola puhui syksyllä 2019 siitä, miten esoteeriset piirteet ovat näkyneet suomalaisessa taiteessa. Kuva: Aku Isotalo / HS**

Helsingin Sanomien Musta laatikko -esitys vastavuoroisen ja eudaimonisen journalismin edelläkävijänä

Toimittajien ja yleisöjen aiempaa läheisempi suhde korostaa journalismin ritualistisia ulottuvuuksia. Tällä viitataan käsitykseen, jonka mukaan journalismin tehtävänä ei ole vain tiedon välittäminen vaan jaettujen merkitysten rakentaminen ja sosiaalisen todellisuuden jäsentäminen[24]. Ritualistisesta näkökulmasta livejournalismi edustaa kahta journalismin kehityssuuntaa ja mahdollista tulevaisuutta: vastavuoroisuusjournalismia[25] ja eudaimonista journalismia[26].

Vastavuoroisuusjournalismissa toimittajien ja yleisöjen suhde perustuu keskinäisiin kiinnostuksen kohteisiin ja vastavuoroiseen ”lahjojen” vaihtoon[27]. Toimittajat voivat saada yleisöiltä esimerkiksi hyödyllistä tietoa ja näkemyksiä, kuten juttuvinkkejä yleisöyhteisöille tärkeistä aiheista ja näkökulmista. Yleisön jäsenet puolestaan pääsevät osalliseksi journalistiseen prosessiin ja sen ympärille muodostuvaan yhteisöön[28].

Esiintyjien näkeminen livenä on sykähdyttävä kokemus.

—— **Nainen, 71 vuotta**

Oon aina tykännyt Mustan laatikon tavasta muokata journalismista elävää ja tarinankerrontakokemus. Siinä on jotain samaa vibaa kuin siinä, että keräännytään jonnekin leirinuotiolle, ja joku kertoo tarinan.

—— **Mies, 21 vuotta**

Livejournalismissa toimittajien yleisöltä saama välitön ”lahja” on yleisön affektiivinen, usein innostunut vastaanotto ja sen myötä saatu ammatillinen ja henkilökohtainen onnistumisen kokemus[29]. Esa Liljan[30] haastattelemat, Mustassa laatikossa esiintyneet toimittajat kuvaavat suhdetta elävään teatteriyleisöön niin ”poikkeuksellisen intensiiviseksi”, ettei sille tahdo löytyä vertailukohtia muusta journalismista (kts. aiheesta tarkemmin alaluku 1.2). Eräs Liljan[31] haastattelema toimittaja kuvaa suhdetta liveyleisöön ”semmosena tunteen jakamisena [joka on] ihan valtavan suuri kokemus”. Livejournalismi ei siis ole kokemuksellinen ja affektiivinen muoto vain yleisöille, vaan myös toimittajille itselleen[32].

Mikä sitten on yleisön saama lahja, itse esityksen lisäksi? Yhdysvaltalaisen Pop-Up Magazinen tuottajan Anita Badejon mukaan livejournalismin tärkein elementti on yllätys – esitysten täytyy kertoa yleisölle jotain uutta ja sellaista, mikä saa heidät ajattelemaan maailmaa ja ihmistä uusilla tavoilla[33].

Livejournalismin voima -tutkimushankkeessa pureuduttiin esitysten tarjoamaan lahjaan analysoimalla vuoden 2019 kevään ja syksyn Musta laatikko -puheiden käsikirjoitukset (N=16). Käsikirjoitusten laadullisen analyysin avulla pyrittiin ymmärtämään, millaisin sisällöllisin keinoin Mustan laatikon journalistiset tekstit merkityksellistävät aiheitaan. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa käsikirjoitusten sisältö jaettiin temaattisiin kategorioihin, kuten ”aika”, ”luonto” tai ”luova yksilö”. Analyysin seuraavassa vaiheessa aineistosta nousseet kategoriat sijoitettiin aiemmassa tutkimuksessa esiteltyyn merkityksellisten mediakokemusten typologiaan[34].

Käsikirjoitusanalyysin perusteella Mustan laatikon tarinoissa toistuvat merkityksellisille mediakokemuksille tyypilliset sisällölliset piirteet. Mustan laatikon tarinat asettavat katsojan suurten kysymysten äärelle: Miltä näyttää suomalaisen metsäteollisuuden tulevaisuus? Miten elää mielekästä vanhuutta ilman omia lapsia? Millaisille arvoille ja käytännöille suomalainen urheiluvalmennus perustuu? Juttujen tunnerekisteriä on vaikea määri-

24 Carey, J. W. (ed.) (1989). Communication as Culture. Essays on Media and Society. New York: Routledge.

25 Lewis, S. C., Holton, A.E. and Coddington, M. (2014). Reciprocal Journalism: A Concept of Mutual Exchange Between Journalists and Audiences. Journalism Practice, 8(2), 229–241.

26 Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). 'A shared reality between a journalist and the audience': How live journalism reimagines news stories. Media and Communication, 9(2), 167–177.

27 Lewis, S. C., Holton, A.E. and Coddington, M. (2014). Reciprocal Journalism: A Concept of Mutual Exchange Between Journalists and Audiences. Journalism Practice, 8(2), 229–241.

28 Kligler-Vilenchik, N., & Tenenboim, O. (2020). Sustained journalist–audiencereciprocity in a meso news-space: The case of a journalistic WhatsApp group. New Media & Society, 22(2), 264–282.

Malmelin, N., & Villi, M. (2016). Audience Community as a Strategic Resource in Media Work. Journalism Practice, 10(5), 589–607.

29 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto.

30 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto, 38.

31 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto, 38.

32 Lindén, C-G., Lehtisaari, K., Grönlund, M., & Villi, M. (2021). Journalistic Passion as Commodity: A Managerial Perspective. Journalism Studies, 22(12), 1701–1719.

33 Lyytinen, J. (2020). Pulling back the curtain: How live journalism is re-engaging news audiences (Journalist Fellowship Paper). Oxford: Reuters Institute.

34 Oliver, M. B., Raney, A. A., Slater, M. D., Appel, M., Hartmann, T., Bartsch, A., . . . Das, E. (2018). Self-transcendent media experiences: Taking meaningful media to a higher level. Journal of Communication, 68(2), 380–389.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78.

▲ **Suvi Vihavainen esiintyi Mustassa laatikossa keväällä 2020, jolloin näytöksiä ehdittiin toteuttaa vain yksi, kunnes koronapandemia sulki teatterit.**
Kuva: Jukka Gröndahl / HS

tellä yhdellä sanalla: se vaihtelee ilosta suruun ja ylevästä alhaiseen. Livejournalismi voi siis viedä katsojan uuden ja tuntemattoman sekä näihin liittyvien kompleksisten tunteiden äärelle. Mustassa laatikossa esiintyneet toimittajat kuvaavat juttujen yleisössä herättämää laajaa ja ristiriitaista tunnekirjoa, kuten naurua, liikutusta, ällistystä, hämmästystä, hämmennystä ja innostusta[35]. Tunneilmaisua hillitsee ja pitää kasassa toimittajan usein lakoninen ulosanti ja kuivakka huumori.

Pohjimmiltaan livejournalismin lahjana yleisöille voi kuitenkin pitää muutosta, kasvanutta ymmärrystä itsestä, maailmasta, ”tästä ajasta” ja näiden välisestä suhteesta. Katsoja irtautuu tutusta kokemusmaailmastaan ja näin ikään kuin ylittää rajansa, syventyy osaksi journalistista tarinaa[36]. Pop-Up Magazinen Anita Badejoa mukaillen: yleisö poistuu esityksestä hieman eri ihmisenä kuin sinne saapuessaan. Muutoksen kokemus ei ole yksityinen vaan muiden katsojien ja toimittajien kanssa yhdessä luotu.

Hienoa, että on niin paljon ihmisiä, jotka haluavat kokea tällaista korkealuokkaista asiallista ajanvietettä.

— **Nainen, 71 vuotta**

Myös podcasteja koskevassa tutkimuksessa on huomattu, että jaetun merkityksellisyyden rakentaminen on keskeisiä motiiveja podcastien kuunteluun[37]. Vaikka podcast ei perustu fyysiseen läsnäoloon samassa tilassa yleisön kanssa, se on journalismin muoto, joka perustuu livejournalismin tapaan ääneen ja läheisyyden tunteeseen ja siksi vertautuu läheisesti livejournalismiin.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa yllä kuvatun kaltaisia merkityksellisiä, pohdiskelevia ja affektiivisesti kompleksisia mediakokemuksia on lähestytty *eudaimonisina kokemuksina*[38]. Myös Mustan laatikon journalismia voi kut-

35 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto, 38.

36 Barker, M. (2003). Crash, theatre audiences, and the idea of ‘liveness’. Studies in Theatre and Performance, 23(1), 21–39.

Lyytinen, J. (2020). Pulling back the curtain: How live journalism is re-engaging news audiences (Journalist Fellowship Paper). Oxford: Reuters Institute.

Tenenboim, O., & Stroud, N.J. (2020). Enacted Journalism Takes the Stage: How Audiences Respond to Reporting-Based Theater. Journalism Studies, 21(6), 713–730.

37 Chan-Olmsted, S., & Wang, R. (2020). Understanding podcast users: Consumption motives and behaviors. New Media & Society.

38 Oliver, M. B., Raney, A. A., Slater, M. D., Appel, M., Hartmann, T., Bartsch, A., . . . Das, E. (2018). Self-transcendent media experiences: Taking meaningful media to a higher level. Journal of Communication, 68(2), 380–389.

sua eudaimoniseksi[39]. Eudaimonia viittaa tunnetilaan, joka syntyy arvojen, jaettujen merkitysten, elämän tarkoituksen ja ”ihmisenä olemisen” pohdinnasta. Esimerkiksi draamaelokuvista saatava nautinto on eudaimonista, kun taas viihteen tuottamaa nautintoa voi pitää hedonistisena eli välittömänä.

Journalismi käsittelee usein vaikeita, monimutkaisia ja yksilönäkökulman ylittäviä kysymyksiä. Sen takia eudaimoninen tunnerekisteri voi tarjota toimittajille uuden keinon tuoda juttuihin tunteita ja inhimillistä syvyyttä. Esimerkiksi Pjesivac ja kumppanit[40] ovat havainneet, että joka suuntaan videoiduissa 360°-sotauutistarinoissa läsnäolon tuntu voi aiheuttaa katsojissa eudaimonisia tuntemuksia. Katsojan kokemusmaailma laajenee hänen tavanomaisen elämänpiirinsä ulkopuolelle ja 360°-videon mahdollistama interaktiivisuus tuo sodan tragedian käsin kosketeltavan lähelle. Yhdessä nämä ominaisuudet voivat auttaa katsojaa reflektoimaan omaa elämäänsä ja sen suhdetta ulkopuoliseen maailmaan[41].

Mustan laatikon käsikirjoitukset hyödyntävät toistuvasti yllä kuvattuja eudaimonisen kokemuksen elementtejä: suhteita toisiin ihmisiin, monimutkaista ja usein ristiriitaista tunnekirjoa, yksilön osaksi jotain suurempaa asettavaa ”transsendenssia” sekä tunnetta omaehtoisuudesta, itsenäisyydestä ja pystyvyydestä[42]. Aiheiden ja näkökulmien lisäksi eudaimonia välittyy Mustan laatikon käsikirjoitusten ja esitysten tyylissä. Jutut henkivät toimittajan omaa innostusta ja perehtyneisyyttä aiheeseen, mikä luo tunnetta aiheen merkityksellisyydestä.

Transsendenttiset mediakokemukset (self-transcendent media experiences) ovat eudaimonisen median perusta[43]. Mustan laatikon kevään ja syksyn 2019 tuotantojen käsikirjoitusanalyysissä havaittiin, että Mustan laatikon tarinat herättelevät katsojissa transsendenssia neljällä tavalla[44]:

> 1) puheet asettavat uutistapahtumat osaksi laajennettua aikaa eli historian, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumoa,
> 2) puheet kuvaavat luontoa ja ihmisten suhdetta luontoon; luonto näytetään tarinoissa kunnioitusta herättävänä, ihmistä suurempana voimana,
> 3) puheet pohtivat elämää ja kuolemaa; ne käsittelevät yhtä lailla elämän kauneutta kuin sen rajallisuutta,
> 4) puheet korostavat demokratian ja poliittisen osallistumisen arvoa; julkinen elämä näyttäytyy maallisena keinona ylittää yksityisen elämän rajallisuus.

Eudaimoniset, merkitykselliset kokemukset ovat sisäisiä kokemuksia ja siksi niitä on transsendenssin lisäksi lähestytty psykologisten perustarpeiden ja yksilön itseohjautuvuuden näkökulmasta[45]. Eudaimonisesta näkökulmasta merkityksellisyys on sekä sisäistä että ulkoista: se syntyy yhtäältä yksilön tavasta toteuttaa itseään ja toisaalta siitä ymmärryksestä, että yksilö ja ympäröivä maailma ovat sidoksissa toisiinsa[46].

Itseohjautuvuusteorian (self-determination theory) mukaan psykologisia perustarpeita ja sisäisen motivaation lähteitä on kolme: autonomia eli tunne omaehtoisista päätöksistä, kyvykkyys eli tunne omasta pystyvyydestä ja yhteisöllisyys eli suhteet toisiin ihmisiin[47]. Mustan laatikon käsikirjoituksissa toistuvatkin autonomisten ja kyvykkäiden yksilöiden kuvaukset[48]. Tarinoissa esitellään yksilöitä, joilla on kehittynyt itseymmärrys ja jotka reflektoivat elämäänsä ja ympäröivää yhteiskuntaa, tekevät omaehtoisia päätöksiä ja ovat pystyviä omalla alallaan ja harrastuksissaan. Vastaavasti tarinat sisältävät runsaasti lämpimien ja yhteisöllisten sosiaalisten suhteiden

39 Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). ‘A shared reality between a journalist and the audience’: How live journalism reimagines news stories. Media and Communication, 9(2), 167–177.

40 Pjesivac, I., Ahn, S. J., Briscoe, A., & Kim, S. (2020). 360° journalism andinformation seeking: The role of enjoyment and spatial presence. Paper presented atthe 70th International Communication Association Annual Conference.

41 Pjesivac, I., Ahn, S. J., Briscoe, A., & Kim, S. (2020). 360° journalism andinformation seeking: The role of enjoyment and spatial presence. Paper presented atthe 70th International Communication Association Annual Conference.

42 Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). ‘A shared reality between a journalist and the audience’: How live journalism reimagines news stories. Media and Communication, 9(2), 167–177.

43 Oliver, M. B., Raney, A. A., Slater, M. D., Appel, M., Hartmann, T., Bartsch, A., . . . Das, E. (2018). Self-transcendent media experiences: Taking meaningful media to a higher level. Journal of Communication, 68(2), 380–389.

44 Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). ‘A shared reality between a journalist and the audience’: How live journalism reimagines news stories. Media and Communication, 9(2), 167–177.

45 Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78.

46 Oliver, M. B., Raney, A. A., Slater, M. D., Appel, M., Hartmann, T., Bartsch, A., . . . Das, E. (2018). Self-transcendent media experiences: Taking meaningful media to a higher level. Journal of Communication, 68(2), 380–389.

47 Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78.

48 Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). ‘A shared reality between a journalist and the audience’: How live journalism reimagines news stories. Media and Communication, 9(2), 167–177.

kuvauksia. Mustan laatikon toimittajat luovat jutuissaan yhteisöllisyyttä viittaamalla toistuvasti itseensä ja yleisöön me-pronominilla. Näin he sisällyttävät itsensä ja yleisön jaettuun yhteisöön.

Itseohjautuvuusteorian mukaisia psykologisia perustarpeita voi tyydyttää havaitsemalla itseohjautuvuuden piirteitä ja yhteisöllisyyttä muissa ihmisissä sekä mediarepresentaatioissa[49]. Niinpä voi olettaa, että Mustan laatikon vetovoima perustuu osittain ”itseohjautuvien” ihmisten kuvauksiin (mukaan lukien esiintyvät toimittajat), tämän herättämään psykologiseen tarpeentyydytykseen ja siitä seuraavaan eudaimoniseen tunnetilaan.

Eudaimonista journalismia voi pitää niin ”vastavuoroisuusjournalismin” kuin engagementin muotona. Eudaimonia perustuu jaetuille merkityksille mutta on myös yksilöllinen, affektiivinen kokemus, mikä on sitoutumisen edellytys. Eudaimonian voikin ymmärtää yleisöjen sitouttamisen tavaksi, jossa engagementia luodaan kompleksisia ja ristiriitaisia tunteita sisältävillä, nykyhetken ”suuria kysymyksiä” pohtivilla jutuilla. Ne kutsuvat yleisöjä reflektoimaan omaa suhdettaan näihin suuriin kysymyksiin.

Näin eudaimonia tarjoaa vaihtoehdon yksinkertaistaville, ilon, surun ja vihan kaltaisiin perustunteisiin vetoaville ja digitaalisilla alustoilla tehokkaasti leviäville jutuille[50]. Steensen ja kumppanit[51] pitävätkin yleisön sitouttamisen keskeisenä ulottuvuutena toimittajien kykyä saattaa yleisön jäsenet transsendenssin hengessä osaksi jotain heitä suurempaa eli kytkeä heidän yksityinen elämänsä uutisten julkiseen ja jaettuun maailmaan.

49 Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78.

50 Oliver, M. B., Raney, A. A., Slater, M. D., Appel, M., Hartmann, T., Bartsch, A., . . . Das, E. (2018). Self-transcendent media experiences: Taking meaningful media to a higher level. Journal of Communication, 68(2), 380–389.

Pelzer, E., & Raemy, P. (2020). What shapes the cultivation effects from infotaining content? Toward a theoretical foundation for journalism studies. Journalism.

51 Steensen, S., Ferrer-Conill, R. & Peters, C. (2020). (Against a) Theory of Audience Engagement with News. Journalism Studies, 21(12), 1662–1680.

2

NÄIN SYNTYY LAADUKAS LIVEJOURNALISMI-TUOTANTO

2.1 YKSITTÄISEN PUHEEN IDEOINTI, KÄSIKIRJOITTAMINEN JA HARJOITTELU

Livejournalistinen esitys syntyy tiiviinä ryhmätyönä, jossa jokainen journalisti-esiintyjä kehittää puheensa ideaa ja lavatoteutusta yhdessä tuottaja-editorinsa ja lopulta koko työryhmän kanssa. Tavoitteena on alusta lähtien hyödyntää featurejournalismin ja julkisen puheen kerrontakeinoja. Laadukas puhe syntyy lopulta vain puhumalla – eli harjoittelemalla! Lavalla välittyy puhujan aito halu jakaa ainutlaatuinen sisältönsä yleisön kanssa.

Jaakko Lyytinen & Kaisa Osola

Kun kokosimme ensimmäisiä Mustan laatikon esityksiä keväällä 2016, meillä ei ollut ohjekirjaa. Hapuilimme pimeässä kokeilemalla, erehtymällä ja oppimalla. Keräsimme alusta lähtien palautetta sekä esiintyjiltä että katsojilta. Vuosien saatossa on hioutunut metodi, jonka voi purkaa kuuteen työvaiheeseen: aihe, aineisto, käsikirjoitus, editointi, harjoittelu ja esitys.

Pyrkimyksenämme oli löytää työkaluja ja keinoja, joiden avulla syntyisi uudenlaista journalismia. Sellaista, joka toimii puhuttuna esityksenä teatterin lavalla. Monet työkalupakkiimme päätyneistä keinoista liittyvät julkisen puhumisen perusasetuksiin: asian ja aiheen merkityksellistäminen, esityksen rakentaminen kuuntelijaa ajatellen, sisällön ja asiamäärän rajaaminen, selkeys, havainnollisuus ja läpinäkyvyys.

Jalosta aihe ideaksi, josta muodostuu puheen premissi

Mustassa laatikossa jokainen esiintyjä saa avukseen oman tuottajan, joka auttaa esiintyjää koko prosessin ajan. Tuottaja toimii myös tekstin editoijana.

Yhteistyö alkaa keskustelulla, jonka tarkoituksena on aiheen kirkastaminen ideaksi. Puheeseen valittu aihe on oikeastaan vasta lähtökohta, joka ei välttämättä kerro vielä matkan suunnasta. Idea sen sijaan sisältää jo alustavan kartan – ajatuksen näkökulmasta ja toteutuksesta. Jos aiheen kirkastaminen ideaksi jää kesken, se yleensä näkyy lopullisessa esityksessä.

Kun journalisti kertoo lavalla tositarinaa, yleisö tarkastelee puhujaa eri tavalla kuin lehtitekstiä lukiessaan. Livejournalismissa puhujan aitous ja uskottavuus rakentuvat suhteessa puheen ideaan. Siksi puheen idean tulisi olla omakohtainen. Se ei tarkoita omasta elämästä kertomista, vaan sitä, että puhujalla on käsittelemäänsä teemaan jokin suhde. Suhdetta voi pohtia kysymysten avulla: Miksi tämä idea puhuttelee minua? Miksi haluan kertoa juuri tästä teemasta? Mihin asiantuntemukseni perustuu?

Toinen vaatimus koskee merkityksellisyyttä. Idean olisi syytä olla eksklusiivinen. Sen on annettava katsojalle uutta tietoa maailmasta tavalla, joka kiinnittyy katsojan mieleen tehokkaammin kuin luettu teksti tai television uutisjuttu. Eksklusiivisuus syntyy ainutlaatuisesta sisällöstä ja taitavasta tarinankerronasta. Mutta se tarkoittaa myös sitä, että puheessa on oltava omakohtaisten havaintojen ja oivallusten lisäksi universaali ja syvempi taso: Mitä tämä puhe kertoo maailmasta?

Keväällä 2019 HS:n ulkomaantoimittaja Pekka Mykkänen oli tulossa Mustaan laatikkoon puhumaan EU:sta ja Britannian EU-erosta eli brexitistä. Mykkänen oli juuri palannut Helsinkiin työskenneltyään EU-kirjeenvaihtajana Brysselissä. Aloitimme prosessin Mykkäsen kanssa pohtimalla, miten aihetta pitäisi käsitellä. Lopulta EU-puheen idea jalostui omakohtaisesta turhautumisesta. Mykkänen oli havahtunut kirjeenvaihtajana siihen, että EU:ta koskevat uutiset eivät suuremmin kiinnostaneet HS:n lukijoita ainakaan hs.fi:n analytiikan perusteella. Se harmitti Mykkästä, joka kutsui itseään ”EU-nörtiksi”.

Kun aihe on jalostettu ideaksi, se pitää kiteyttää yhdeksi päälauseeksi, joka tiivistää koko esityksen ytimen. Näytelmien ja elokuvien yhteydessä puhutaan premissistä. Draamassa premissi tuottaa konfliktin, joka pitää draaman liikkeessä. Pekka Mykkäsen EU-esityksen päälauseeksi päätyi ajatus: mitä siitä seuraa, jos EU ei kiinnosta ketään? Tästä päälauseesta tuli puhetta kannatteleva jännite, jota Mykkänen käsitteli sekä humorististen että traagisten esimerkkien kautta. Tavoite oli korkealla: puheen tuli saada katsojat kiinnostumaan ja välittämään EU:sta.

Tiedonhankinta: Muista kerätä matkamuistoja

Kun aihe on jalostettu ideaksi, alkaa toimittajan perustyö: tiedonhankinta, haastattelut, havainnointi, lähteiden etsiminen ja lukeminen. Livejournalismissa perinteinen tiedonhankinta ei kuitenkaan riitä. Puheeseen tarvitaan tiukan asiasisällön lisäksi muitakin tasoja.

On mietittävä esitystilannetta. Miten välitän tai paljastan tämän asian katsojille tehokkaimmalla tavalla? Miten voisin viedä katsojan paikan päälle? Voinko kertoa jonkin asian sanoja tehokkaammin kuvien, videon, grafiikan tai vaikka musiikin avulla?

Mustan laatikon yleisöpalautteiden perusteella katsojia kiehtoo itse asian lisäksi myös se, miten toimittajat ja valokuvaajat työskentelevät. Mitä tapahtuu jutunteon kulisseissa? Siksi pyydämme Mustan laatikon esiintyjiä tallentamaan varsinaisen aineistonsa ohella myös omaa työprosessiaan ja tiedonhankintaansa.

Livejournalismissa ei ole tarkoitus tehdä toimittajasta lavalla patsastelevaa asiantuntijaa, vaan näyttää, miten journalismi ja journalisti toimivat. Journalistit tietävät, että jutuntekoon sisältyy yleensä yllättäviä käänteitä, vääriä tulkintoja ja virheellisiä oletuksia. Myös oman tietämättömyyden ja virheiden näyttäminen esityksessä on sallittua, jopa suotavaa.

Mustan laatikon perustajiin kuulunut Kimmo Norokorpi opasti esiintyjiä keräämään ”matkamuistoja”. Siis esineitä, kuvia, arkistoleikkeitä, nauhoitettuja puheluita – mitä tahansa havainnollistavia yksityiskohtia. Pyrimme siihen, että katsojat pääsisivät toimittajan mukaan kaivamaan tietoa ja tekemään oivalluksia. Esityksessä journalisti voi toimia kuin rikostutkija, joka esittelee todistusaineistoa oikeussalissa.

Kun Esa Lilja puhui Mustassa laatikossa suomalaisen metsäteollisuuden keksinnöistä, hän toi lavalle sangollisen sellua. Esityksen jälkeen yleisö sai lämpiössä hypistellä valkoista ihmeainetta, josta tehdään nykyään muun muassa vaatteita.

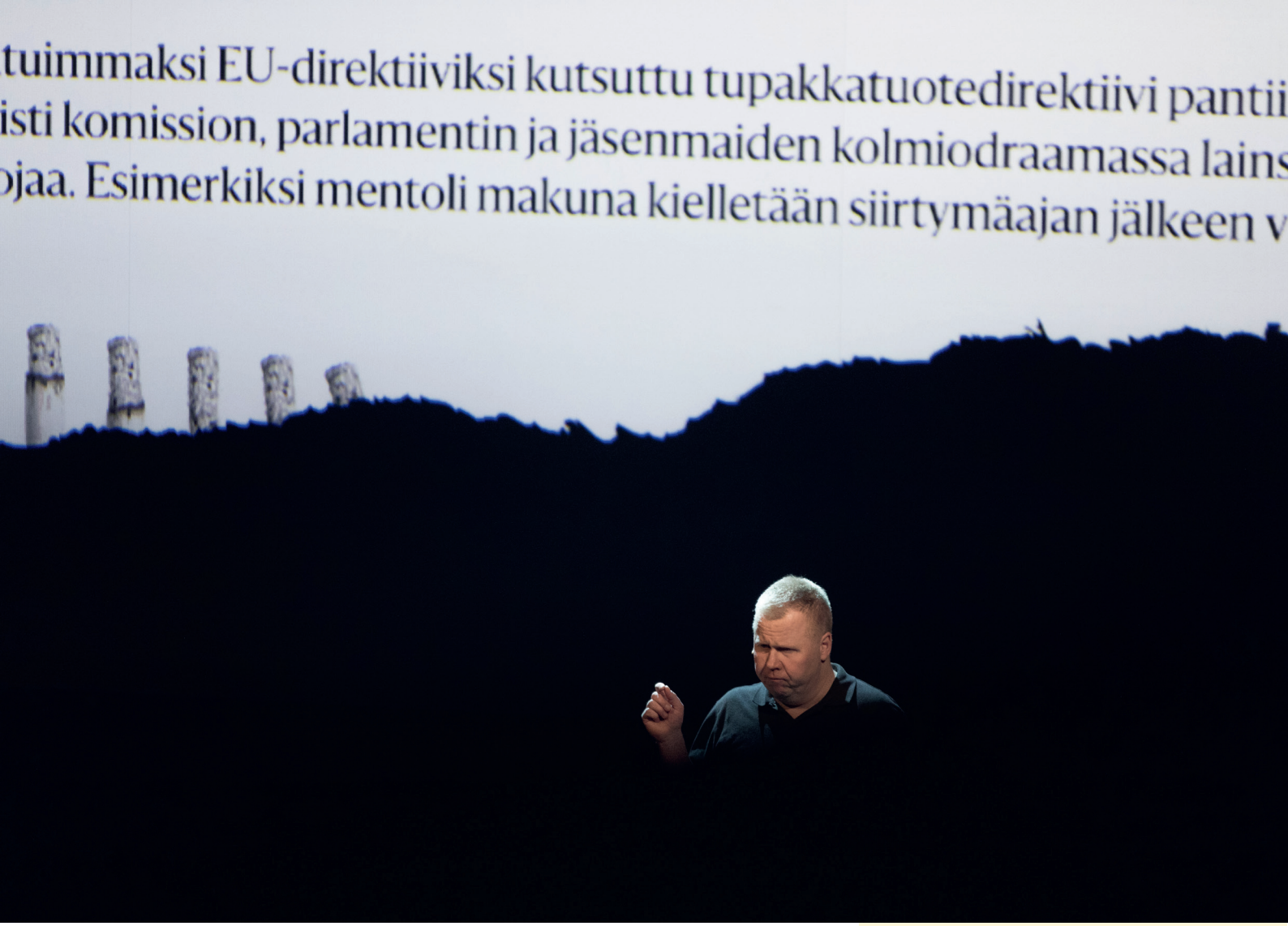

▲ Pekka Mykkänen puhui kevään 2019 esityksessä EU:sta ja siitä, mitä tapahtuu, jos EU ei enää kiinnosta ketään.
Kuva: Valtteri Heinonen / HS

Pekka Mykkänen avasi EU-puheessaan omaa turhautumistaan käytännön esimerkin kautta. Mykkänen oli tehnyt kirjeenvaihtaja-aikanaan Helsingin Sanomiin laajan selvityksen siitä, miten historian lobatuimmaksi EU-direktiiviksi väitetty tupakkadirektiivi oli syntynyt. Kun työläs juttu oli valmis, Mykkänen odotti lukijoiden reaktioita. HS:n verkon lukijastatistiikka oli armotonta: EU-juttu ei vetänyt lukijoita – ei, vaikka nettiotsikkoa vaihdettiin monta kertaa – ja lopulta siitä poistettiin jopa lukijoiden hylkimä kirjainyhdistelmä EU.

Kirjoita käsikirjoitus lavaa varten

Useimmat toimittajat ovat tottuneet kirjoittamaan uutisia, joissa on selvä kaava. Tärkein asia kerrotaan ensin. Uutistekstin klassinen rakenne muistuttaa kärjellään seisovaa pyramidia. Mitä? Missä? Milloin? Miksi? Miten? Faktat kerrotaan neutraalisti. Toimittaja ei tuo omia mielipiteitään esille. Jos ihmiset haluavat kuulla uutisia, he avaavat television, radion tai verkkoselaimen.

Kun ihmiset ostavat lipun teatteriin, he haluavat enemmän. He haluavat kuulla tarinoita, he haluavat kokea syvempiä elämyksiä. Siksi livejournalismissa hyödynnetään usein pitkän journalismin keinoja eli featurejournalismin työkaluja, jotka ovat myös taitavan julkisen puhumisen työvälineitä: tarinankerrontaa, narratiivisia rakenteita, henkilökohtaisuutta, dialogia, arkisia yksityiskohtia, omien havaintojen näyttämistä, avointa subjektiivisuutta, tunteita ja elämyksiä.

Lavalla esitettävä journalismi eroaa kuitenkin yhdessä mielessä olennaisesti featuretekstistä. Siinä missä featuressa voidaan käyttää erilaisia tyylikeinoja, kuten takaumia tai kertojanvaihdoksia, puheen rakenteen pitää olla

yksinkertaisempi. Kuuntelijaa ei saa hylätä – hänen pitää ymmärtää koko ajan, missä mennään ja miten meneillään oleva kohta liittyy asiaan. Muuten huomio hairahtuu ja katoaa.

Nautin siitä, että on hyvä puhuja, joka esittelee johdonmukaisesti aihetta ja heittää läppää siinä ohessa ja jolla on retoriset keinot hallussa. Se tuo pientä twistiä perinteisempään journalismiin nähden, kun on mahdollista käyttää erilaisia elementtejä.

— **Mies, 25 vuotta**

Pekka Mykkänen käytti EU-esityksessään huumoria, joka on vaativa ja jopa riskialtis keino. Onnistuessaan huumori kuitenkin luo vahvan tunnesiteen moneen suuntaan: yleisön ja aiheen, yleisön ja puhujan sekä yleisön jäsenten välille. Mykkänen nauratti yleisöään esittelemällä brittilehdistön vanhoja EU-juttuja. Lehdet olivat vuosien varrella väittäneet, että EU vaatii kansalaisia käyttämään yhden koon kondomeita ja pakottaa lehmät käyttämään vaippoja. Koomisista esimerkeistä Mykkänen leikkasi suoraan brittilehtien juttujen vakaviin seurauksiin: vuosikausia kestäneellä disinformaatiolla oli ollut vaikutuksensa siinä, että britit halusivat kansanäänestyksessä lopulta erota EU:sta.

Editori auttaa valitsemaan ja rajaamaan

Mustassa laatikossa oma tuottaja toimii myös tekstin editoijana. Editointi alkaa jo ennen ensimmäistäkään kirjoitettua virkettä. Tuottajat pyytävät toimittajaa tekemään luonnoksen esityksensä käsikirjoituksesta jo ennen varsinaista aineistonkeruuta ja kirjoittamista. Materiaalin keräämisen aikana esiintyjiä pyydetään pitämään tuottajat ajan tasalla. Saiko toimittaja haastattelusta tarvittavat tiedot? Onko löytynyt yllätyskäänteitä, joita voisi hyödyntää narratiivin rakentamisessa?

Kun tekstin ensimmäinen versio on valmis, alkaa varsinainen tekstin editointi. Vaikka tuottajat tuntevat materiaalin ja käsikirjoituksen, he yrittävät ensimmäisellä lukukerralla tunnustella tekstiä kuin lukija, joka ei tiedä aiheesta vielä mitään. Onko rakenne koukuttava ja paras mahdollinen tälle aiheelle? Imeekö tarina mukanaan?

Journalismi tapahtuu siinä edessä ja juuri nyt.

— **Nainen, 66 vuotta**

Laajojen aiheiden, kuten Pekka Mykkäsen brexit-puheen, kannalta haaste syntyy valinnoista ja rajaamisesta. Muistijäljen jättääkseen on samaan aikaan mentävä tarpeeksi yksityiskohtaiselle tasolle sekä pidettävä esitys pelkistettynä. On huolella valittava ne henkilöt, kohtaukset ja esimerkit, joiden avulla juuri tämä tarina tulee tehokkaimmin kerrotuksi.

Tuottajat laativat muokkausehdotuksia sekä rakenteen että yksittäisten virkkeiden kohdalla. He myös pyytävät esiintyjiä puhumaan keskeneräistä käsikirjoitusta jo tässä editointivaiheessa sekä puhuvat itsekin käsikirjoitusta ääneen, jotta syntyisi puhuttavaksi tarkoitettua tekstiä. Jos tekstiä on liikaa, yritetään hahmottaa myös sitä, mitkä osat olisivat poistettavissa.

Mustan laatikon puheet ovat mitaltaan yleensä noin 12–15 minuuttia. Se on tekstinä noin 8 000–9 000 merkkiä. Se on hyvä mitta: tarpeeksi pitkä, jotta puheeseen ehtii saada syvyyttä ja tunnelmanvaihdoksia, mutta tarpeeksi lyhyt, jotta jännite säilyy.

Harjoittele, harjoittele, harjoittele

Kun käsikirjoitus on valmis, alkaa aktiivinen harjoitusvaihe. Juoksemista harjoitellaan juoksemalla, rumpujen soittamista soittamalla rumpuja. Puhe-esitystä harjoitellaan puhumalla. Puhumalla syntyy esitys, jota ihminen puhuu ja kertoo eikä lue, vaikka lavalla käsissä pidettävissä muistiinpanolapuissa olisi koko puhe sanasta sanaan.

Mustan laatikon harjoitusvaihe kestää kaksi–kolme viikkoa. Se sisältää kaksi yhteistä puheharjoitusta toimituksessa ja kaksi yhteistä läpimenoa esitystilassa. Teatterissa puheita harjoitellaan täyden tekniikan eli valojen, kuvien, videoiden, animaatioiden ja mahdollisten muiden havainnollistamiskeinojen kanssa. Valtaosa harjoittelemisesta tapahtuu kuitenkin itsenäisesti. Puhujat puhuvat kotona, lenkkipoluilla ja kuppiloissa. He harjoittelevat esityksiään ystäville, tuottajille ja perheenjäsenille sekä äänittävät puhettaan ja kuuntelevat sitä.

Harjoittelemisella on neljä keskeistä tavoitetta. Alkuvaiheessa kyse on sanoista: siitä, että viimeisetkin kankeat ilmaisut asettuvat omaksi puhekieleksi. Tuottajat rohkaisevat esiintyjiä pohtimaan: Sanoisitko oikeasti näin? Jos et, miten sanoisit? Samalla valmistuvat lopulliset, puhekieliset muistiinpanot. Toiseksi kyse on sanattomasta viestinnästä. Kun esitystä harjoittelee ihmisille, huomaa esimerkiksi, että kuuntelija tarvitsee tärkeiden kohtien ympärille taukoja. Lisäksi rakentuu luottamusta siihen, että jos pystyn innostumaan ja avaamaan katseeni kohti kuulijaa arjessa (off stage), pystyn tekemään sen myös esitystilanteessa (on stage). Kolmanneksi kyse on siitä, että mitä sujuvammin esityksensä osaa, sitä paremmin esitystilanteessa voi olla läsnä. Neljänneksi harjoitteleminen kotouttaa esitystilaan: sen asemapaikkoihin, suuntiin ja tekniikkaan.

Harjoituksiin kuuluu myös taito antaa ja vastaanottaa palautetta. Tuottajien vastuulla on kysyä: Sanoimmeko tarpeeksi selkeästi, mikä on hyvin ja miksi, ja mitä vielä työstät, miten ja miksi? Esiintyjän vastuulla on vastata rehellisesti ja kertoa, mitä tukea hän vielä tarvitsee.

Kun esiinnyt, luota siihen, että kova työ kantaa

Kun esityshetki lähestyy, palataan alkuun. Mustan laatikon esiintyjille sanotaan heti ensimmäisessä palaverissa, että kyse on julkisesta puhumisesta, eikä siitä, että ihminen jollain maagisella tavalla muuttuu, ”esiintyy”. Tärkeintä ovat ainutlaatuiset sisällöt sekä puhujan halu jakaa ne kuuntelijan kanssa. Lisäksi tarvitaan hieman isompaa otetta puhumiseen kuin arjessa, jotta sisällöt saavat ansaitsemansa sävyt ja kuuntelija ehtii ymmärtää. Uskottavinta ja mielenkiintoisinta on, kun kaiken tämän tekee omana itsenään ja luottaa, että kuuntelijaa kiinnostaa.

> *Lehtiartikkeli on usein kapea pätkä, jossa ei paljon katsota taustoja tai voida suhteuttaa johonkin kontekstiin. Mustan laatikon esityksistä on rakennettu kokonaisuus, josta hahmottaa sen, että esiintyjät ovat oikeasti todella rautaisia asiantuntijoita, ja se luo uskottavuutta.*
>
> — **Nainen, 31 vuotta**

Silti esitystilanne on äärimmäisen jännittävä, ja niin sen kuuluukin olla. Mustan laatikon puhekoulutuksessa käydään huolellisesti läpi, mistä jännitys johtuu ja mitä sille voi tehdä. Jännitys on vireystila, ei synonyymi epäonnistumiselle. Vireystila nousee, kun edessä on tilanne, jossa onnistuminen on merkityksellistä ja jossa ollaan huomion kohteena. Vireyttä tarvitaan, jot-

ta asia kantaa parhaimmillaan miltei tuhannelle kuuntelijalle. Moni ammattiesiintyjä jännittää halki uransa.

Esityspäivinä esiintyjät tulevat teatterille pari tuntia ennen esitystä. Omat puheet puhutaan läpi kerran tai kaksi. Yhteisissä, puhekouluttajan vetämissä lämmittelyissä tasataan tai nostatetaan vireystilaa tarpeen mukaan. Lisäksi avataan ääntä, hengitetään ja valmistaudutaan siihen, että edessä oleva hetki on juuri tämän yleisön ensimmäinen ja viimeinen.

Kun valot sammuvat, on aika luottaa, että tehty työ kantaa. Saa jännittää, jäätyä ja mokata. Täydellisyys ei ole mielenkiintoista eikä samaistuttavaa, inhimillisyys on – ja muistiinpanot pelastavat. Lopuksi sanomme: ”Lakkaa miettimästä, oletko kiinnostava. Ole kiinnostunut. Ole kiinnostunut asiastasi. Ole kiinnostunut kuuntelijoistasi. Kyse on heistä. Kyse on siitä, että annat kaikkesi. Go Big, Your Way!”

▼ Maija Aallon esitys syksyllä 2017 käsitteli suomalaisen terveydenhoitojärjestelmän ongelmia. Hän näytti lavalla piirroksen, jonka kroonisesti sairaan pojan äiti oli piirtänyt lapsensa eri hoitopaikoista. Kuva: Outi Pyhäranta / HS

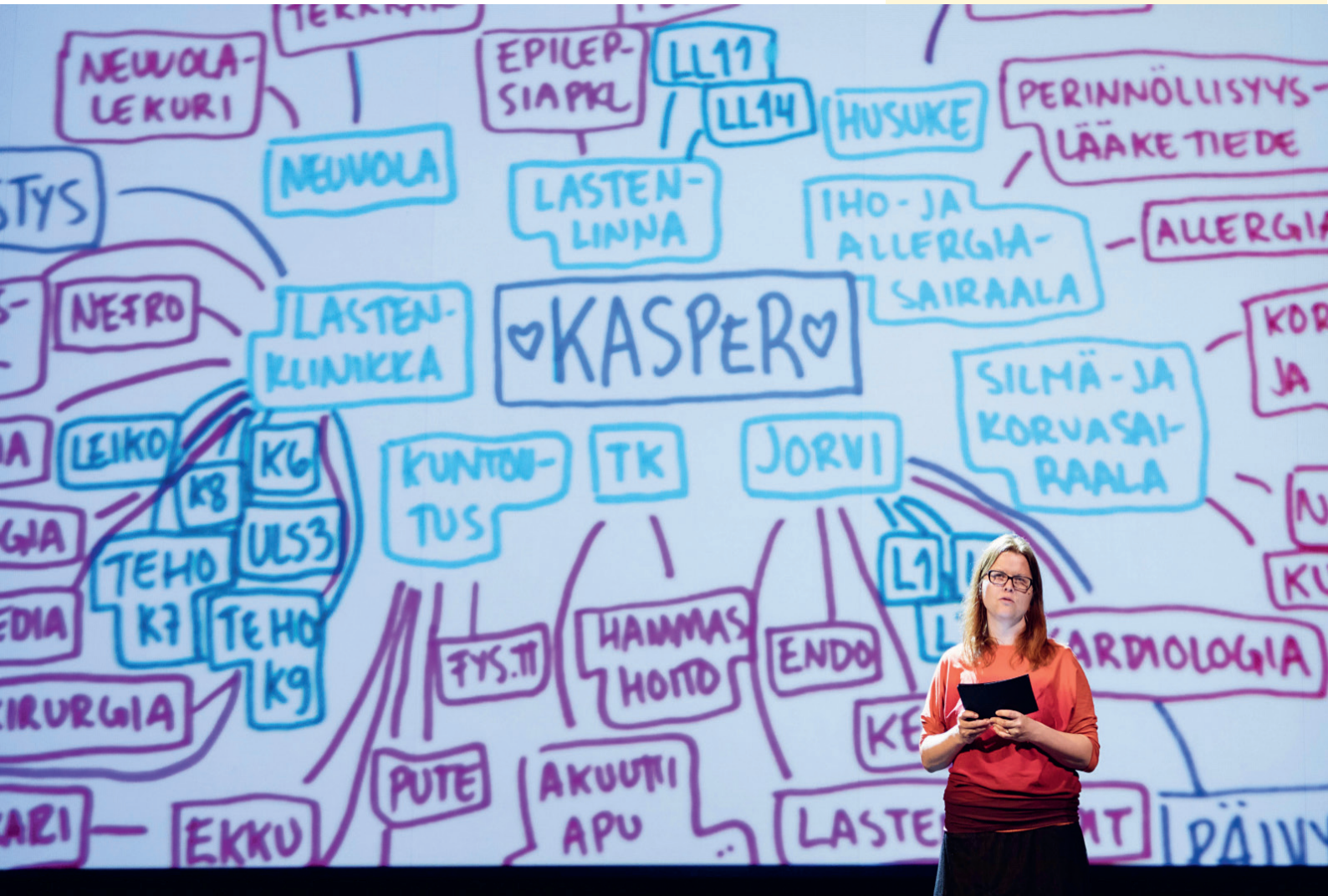

2.2 KOKOILLAN ESITYKSEN SUUNNITTELU: DRAMATURGIA, VISUAALISUUS JA HAVAINNOLLISUUS

Livejournalisminäytöksen dramaturgia vaatii aiheiden, kerrontatapojen ja visuaalisuuden vaihtelua. Yleisön tunnetiloihin vaikuttaa voimakkaasti puheiden keskinäinen järjestys, joka löytyy usein ensimmäisen puheharjoituksen jälkeen. Tuottajien vastuulla on luoda lavalle näyttämökuvan vaihtelua ja yllätyksiä.

Tuomas Kaseva & Jaakko Lyytinen

Alusta lähtien Mustan laatikon perusajatuksena on ollut ”sanomalehti teatterin lavalla”. Sanomalehden tavoin esityksessä tavoitellaan runsasta aiheiden kirjoa: kotimaata, kaupunkiaiheita, politiikkaa, taloutta, ulkomaita, kulttuuria, tiedettä, lifestyleaiheita, urheilua. Kirjoa luodaan myös monella muulla tavalla: esitys tarvitsee sekä vakavia että humoristisempia esiintyjiä, toisaalta tarvitaan eri-ikäisiä ja eri sukupuolia edustavia puhujia. Kirjoa iltaan voi luoda myös sillä, että jotkin puheenvuoroista ovat useamman toimittajan yhteispuheenvuoroja tai että jokin puheenvuoroista onkin muodoltaan vaikkapa haastattelu.

Mustan laatikon esiintyjät valitaan eri puolilta Helsingin Sanomien lähes kolmensadan journalistin toimitusta. Mukana on aina niin uutistoimittajia kuin pitempiä featurejuttuja kirjoittavia toimittajia sekä vähintään yksi valokuvaaja tai muu visuaalinen journalisti. Koska Mustan laatikon tuotantoon osallistuminen vie runsaasti työaikaa, taakkaa on yksinkertaisesti jaettava eri toimitusten kesken. Kyse on myös oikeudenmukaisuudesta: Musta laatikko on koko toimituksen tuotanto, jossa kuka tahansa halukas journalisti voi esiintyä.

Tarinat tuntuu henkilökohtaisemmalta kuin lehdessä. Pääsee tunnetasolla lähemmäksi journalistia, ja juttua myös. On helpompi kiinnostua ja keskittyä asioihin, kun on elävä ihminen kertomassa asioista, joista on itse kiinnostunut. On helppo tarttua toisen innostukseen verrattuna, että lukisi juttua paperilta. On helpompi tunnetasolla samastua, kun ei ole vain juttu, vaan ihminen, joka kertoo sitä juttua.

— **Mies, 20 vuotta**

▲ Keväällä 2022 Heli Saavalainen puhui pojastaan, joka kuoli huumeidenkäytön seurauksena. Kuva: Rio Gandara / HS

Kahdeksan puhetta, joiden visuaalisuus vaihtelee

Mustassa laatikossa oli alkuvuosina kymmenen puheenvuoroa per ilta. Seitsemän tuotannon jälkeen määrää karsittiin ensin yhdeksään ja sittemmin kahdeksaan puheeseen. Syynä on ollut ennen kaikkea koko esityksen pituus. OIemme päätyneet siihen, että esitys ei kokonaisuudessaan saa kestää yli kahta ja puolta tuntia, jossa siinäkin puoli tuntia on väliaikaa. Toisaalta olemme oppineet, että 12–13 minuuttia kestävä puheenvuoro on olennaisella tavalla syvempi ja moniulotteisempi kuin 10-minuuttinen esitys.

Illan ”kokonaisdramaturgiaa” mietitään suunnitteluvaiheessa varmistamalla, että mukana on erilaisia esiintyjiä, erilaisia aiheita ja erilaisia käsittelytapoja. Hyvin keskeistä on myös löytää puheenvuorojen visuaalisuuteen dynamiikkaa: On oltava puheita, joiden aikana puhujan takana olevalla valkokankaalla nähdään kymmeniä kuvia ja videoita. On oltava ainakin yksi esitys, jossa visuaalisuus on hyvin niukkaa. Dynamiikkaa voi hakea myös sillä, että jossain puheenvuorossa on piirroskuvitus.

Mahdollisuuksien mukaan kannattaa tehdä myös kunnianhimoisia visualisointeja. Kaupunkitoimittaja Kalle Silfverberg puhui lavalla Helsingin kaupunkisuunnittelusta 1960-luvulla. Puheenvuoroa kannatteli graafikko Uolevi Holmbergin tekemä 3d-videoanimaatio, joka näytti tuolloin kaavaillun keskustan läpi rakennettavan monikaistaisen moottoritien. Joskus valkokankaan taas voi vaihtaa toiseen ratkaisuun. Kun toimittajat Tuomas Kaseva, Elisa Rimaila ja Teija Sutinen käsittelivät yhteispuheenvuorossaan iso- ja isoisoisiensä roolia Suomen sisällissodassa vuonna 1918, dokumentaaristen kuvien puute päätettiin kääntää vahvuudeksi. Valkokangas nostettiin ylös ja sen sijaan kunkin puhujan taakse laskettiin koko puheenvuoron ajaksi suuri valokuva omasta iso- tai isoisovanhemmasta.

▲ Valokuvaaja Rio Gandara näytti keväällä 2018 Etelä-Korean olympialaisissa ottamiaan urheilukuvia.
Kuva: Markus Jokela / HS

Kokonaisdramaturgia täytyy siis pitää koko suunnittelu- ja harjoitteluprosessin ajan mielessä, mutta kokemustemme mukaan illan puheenvuorojen keskinäistä järjestystä ei voi päättää kovin aikaisin. Mustassa laatikossa järjestys päätetään yleensä pari viikkoa ennen ensi-iltaa ensimmäisen puheharjoituksen jälkeen. Näin suunniteltua esiintymisjärjestystä päästään myös kokeilemaan harjoituksissa ennen ensi-iltaa. Usein esiintymisjärjestykseen tehdään vielä jokin pieni muutos, vaihdetaan esimerkiksi kaksi esiintyjää päittäin. Esiintymisjärjestyksellä tavoitellaan ennen kaikkea vaihtelevaa mutta jäntevää ja luontevaa kokonaisdramaturgiaa, jossa huomioidaan erilaiset tunteet ja aihekirjo.

Kiinnostavuus tulee siitä, että esiintyjät pistää persoonaansa peliin. Ne ei ole siellä vaan toimittajina, vaan ihan kuka tahansa. Se toimittajan rooli ei niin tullut esille, vaan ne oli vaan ihmisiä.

— **Nainen, 69 vuotta**

Illan puheenvuorojen järjestys voi periaatteessa olla hyvin monenlainen, mutta muutamat ratkaisut olemme havainneet erityisen toimiviksi. Ilta kannattaa avata jollain lailla uutismaisella, vahvasti tietopainotteisella esityksellä, joka määrittelee samalla katsomon ensikertalaisille koko Mustan laatikon lähtökohdan: näytöksessä on kyse journalismista lavalla. Ensimmäisen puhujan on syytä olla myös varmaotteinen ja aiheen jollain tapaa tunnettu tai laajasti vetoava.

Tarkimmin on sijoitettava tunteikkaat, toimittajan henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuvat puheenvuorot. Ensimmäisissä tuotannoissa sijoitimme tällaiset puheenvuorot ensimmäisen puoliajan tai koko esityksen loppuun, mutta ratkaisusta tuli paljon palautetta. Kukaan ei halua lähteä väliajalle tai kotiin vahvassa tunnemyrskyssä tai itkettyneenä.

Mitä vahvempi kokemus jokin puheenvuoro on, sitä tarkemmin pitää miettiä, mikä sen jälkeen voi tulla. Esimerkiksi keväällä 2022 toimittaja Heli Saavalainen puhui poikansa kuolemasta huumeiden käytön seurauksena. Saavalaisen esitys oli illan kolmantena. Tuottajien kesken mietimme pitkään, minkä puheen voisi laittaa ensimmäisen puoliajan viimeiseksi Saavalaisen latautuneen esityksen jälkeen. Lopulta valitsimme infograafikko Sonia Zakin puheen, joka käsitteli eduskunnan historian puheliaimpia kansanedustajia. Zakin esitys oli lennokas ja humoristinen. Ratkaisu tuntui toimivalta. Zakin puhe toimi eräänlaisena emotionaalisena huuhteluna: yleisö sai hyvin liikuttavan esityksen jälkeen nauraa vapautuneesti ennen väliaikaa.

Tuottajat vastuussa teatteritilan hyödyntämisestä

Livejournalismi-iltojen yksi suurimpia haasteita on nähdäksemme se, että kokonaisuudesta tulee helposti yksittäisten puhujien puheenvuorojen pötkö, jossa jokainen puhe voi olla hyvinkin laadukas ja kiinnostava mutta peräkkäin esitettynä kokonaisuus alkaa näyttää tylsältä. Näyttämökuvaa ja teatteritilaa on suorastaan välttämätöntä rikkoa jollain lailla.

Mustassa laatikossa olemme pyrkineet siihen, että kulttuuritoimittajien puheenvuoroissa lavalle tulisi taidetta. Musiikkitoimittaja Samuli Tiikkaja teki säveltäjä Einojuhani Rautavaaraa käsitelleen esityksen, jonka päätteeksi oopperalaulaja Essi Luttinen kantaesitti Rautavaaran salassa pysyneen teoksen. Toinen musiikkitoimittaja Juuso Määttänen käsitteli esityksessään suomiräpin kehityskulkuja ja halusi tutustuttaa yleisön sen uusimpaan aaltoon, vaikuttaviin naisräppäreihin, joten osana puheenvuoroa lavalla vieraili aina joku suomalaisen räpin ykkösnimistä.

Olemme kokeilleet taide-esityksiä myös muissa kuin kulttuuriaiheissa. Tiedetoimittaja Niko Kettunen puhui geenimuokkauksesta ja ihmisen uskomat-

▼ Taloustoimittaja Juha-Pekka Raesteen puhe syksyllä 2021 käsitteli Amazonin kaltaisten teknologiajättien ja hyperrikkaiden ihmisten, kuten Teslan toimitusjohtajan Elon Muskin, vaikutusvaltaa.
Kuva: Kalle Koponen / HS

▲ Syksyllä 2019 esiintynyt Juuso Määttänen kävi läpi suomiräpin kehityskaarta ja uusia kärkinimiä, jotka myös esiintyivät lavalla puheen lopuksi.
Kuva: Aku Isotalo / HS

tomista saavutuksista. Puheenvuoron lopuksi ilma-akrobaatti Ilkka Kemppinen esitti aihepiiriä sanattomasti kommentoivan viisiminuuttisen akrobatiaesityksensä. Valokuvaaja Kaisa Rautaheimo kertoi lavalle kuvasarjastaan, johon hän oli tallentanut suomalaisia ihmisiä ja eläimiä heidän voittamiensa palkintojen kanssa. Viimeisten valokuvien aikana lavalle saapui yllätyshuipennuksena nuorisokuoro, joka esitti Abban kappaleen *The Winner Takes It All*.

Iltaan kannattaa pyrkiä luomaan vaihtelua ja yllätyksiä. Mustan laatikon kokemusten mukaan vaihtelun rakentaminen vaatii nimenomaan tuottajilta tietoista työtä, sillä puhujille on usein täysi työ siinä, että he saavat tekstinsä ja itsensä lavalle. Siksi tuottajat miettivät koko ajan, voisiko esityksiin rakentaa vaikkapa interaktiivisuutta.

Yksi herkullisimmista vuorovaikutteisista osuuksista oli musiikkitoimittaja Vesa Sirénin puheenvuorossa, joka käsitteli tekoälyn hyödyntämistä säveltämisessä. Sirénin osion alussa pianisti Tarmo Peltokoski esitti kaksi pianokappaletta, joista toinen oli Sibeliuksen tuotannosta ja toinen tekoälyn jäljittelemää Sibeliusta. “Tekoäly-Sibelius” oli syntynyt yhdysvaltalaisen säveltäjän David Copen ohjelmoinnin pohjalta. Yleisön tehtävä oli kertoa käsiäänestyksellä, kumpi kappaleista oli heistä mieluisampi. Useimpina iltoina yleisön enemmistö äänesti tekoäly-Sibeliusta.

Herkullista vuorovaikutteisuutta yleisön kanssa oli myös toimittaja Heidi Väärämäen puheenvuorossa, jossa hän kertoi laulutaidottomuudestaan. Väärämäki kuuntelutti alkupuolella yleisöllä kaksi ääntä, joiden avulla yleisön jäsenet saattoivat arvioida, kärsivätkö he itse sävelkuuroudesta. Loppupuolella Väärämäki totesi, että jokaisen pitäisi saada käyttää ääntään juuri niin kuin itse haluaa. Lavalle saapui Väärämäen laulunopettaja, jonka johtamana koko sali lauloi karaokena tunnettua Sata salamaa -hittiä. Ennen

ensi-iltaa tuotantoryhmässä jännitettiin, lähtisikö yleisö karaokeen mukaan, mutta kokemus todisti, että lavalla esiintyvillä on valtaa ohjata yleisöä. Kokonaisuus oli menestys.

Juontaja nivoo illan yhteen

Keskeinen asia koko illan kokonaisuudessa on myös juontaja. Mustassa laatikossa on ollut alusta lähtien juontaja, vaikkei kaikissa livejournalismiesityksissä sellaista olekaan. Juontaja on kokemusten perusteella esilläoloaikaansa tärkeämpi hahmo, sillä hän on näkyvä lupaus siitä, että ilta etenee ja yleisöstä pidetään huolta.

Mustassa laatikossa juontaja avaa aina illan lyhyehköllä puheenvuorolla, jossa hän kertoo, missä teemoissa illan aikana liikutaan ja antaa makupaloja muutamista puheista. Ensimmäisissä tuotannoissa juontaja myös kertoi, mistä livejournalismissa ylipäätään on kyse. Juontaja palaa illan mittaan lavalle tyypillisesti pari kolme kertaa. Jossain kohtaa iltaa hän esimerkiksi kertoo, milloin tulevien iltojen liput ovat myynnissä ja muistuttaa mahdollisuudesta tulla tapaamaan puhujia illan päätteeksi lämpiöön.

Juontaja on myös kätevä työkalu, jos kahden puheenvuoron väliin tarvitaan ilmaa. Kun huumeisiin kuolleesta pojastaan puhuneen Heli Saavalaisen osuus päättyi, tuntui tarpeelliselta saada hengähdys ennen siirtymistä Sonia Zakin puheliaimpia kansanedustajia käsittelevään puheenvuoroon. Väliin lisättiinkin lyhyt juonto, jossa juontaja lyhyesti kiitti Saavalaista, totesi väliajan lähestyvän ja esitteli Zakin puheenvuoron aiheen. Juonnon sisältö ei ollut ehkä tärkein, mutta ensisijainen tarkoitus oli antaa ihmisille aikaa kuivata kyyneleet.

▼ Kulttuuritoimittaja Vesa Sirénin puheen aihe keväällä 2019 oli tekoälyn säveltämä musiikki, josta pianisti-kapellimestari Tarmo Peltokoski soitti esimerkkejä lavalla. Kuva: Valtteri Heinonen / HS

2.3 LIVEJOURNALISMIN RAAMIT: ESITYSTILA, MARKKINOINTI JA YLEISÖ

Teatteri tilana kutsuu yhteisten elämysten äärelle, ja katsojien keskittyminen on jakamatonta. Moninaisen yleisön tavoittaminen vaatii kuitenkin vaivannäköä. Livejournalismin markkinoinnissa on yhä uudelleen kiteytettävä, mistä lajityypissä on kyse.

Tuomas Kaseva

Livejournalismiesityksen pystyttäminen ei periaatteessa vaadi ihmeitä. Kun on jokin pimennettävä huone, jossa esiintyjälle on varattuna vähän tilaa ja häneen voi suunnata lampun, ollaan jo pitkällä. Kaikki tämän päälle on ekstraa.

Mustaa laatikkoa on esitetty yli kymmenessä erilaisessa tilassa. Pienin esityspaikka on ollut maakuntateatterin pieni näyttämö, johon mahtui 232 katsojaa (loppuunmyydyssä esityksessä oli ihanan intiimi tunnelma). Suurimmillaan olemme olleet konserttisalissa, jonka 1800-paikkaisen katsomon perimmäisestä penkkirivistä ei olisi erottanut enää esiintyjän kasvoja (katsomo ei todellakaan ollut loppuunmyyty ja onneksi näin). Olemme kokeiluhengessä myös esittäneet kaksi 13-minuuttista puheenvuoroa Helsingin kirjamessujen messulavalla. Tilaisuutta ei kukaan luonnehtinut tunnelmalliseksi tai intiimiksi, mutta yllättäen yleisö vaikutti paitsi kiinnostuneelta myös keskittyneeltä messuhulinan keskellä.

Teatteritilan haasteena on vakiintunut yleisöjoukko

Teatteri on kokemustemme ja kokeilujemme perusteella paras paikka livejournalismiesitykselle. Teatterit kutsuvat jo rakennuksina yhteisten tarinoiden ja elämysten ääreen – ja niistä livejournalismissa on juuri kysymys. Teatterit ovat myös niitä harvoja paikkoja, joissa puhelimet pysyvät yhä äänettöminä ja katsojien keskittymiskyky on jokseenkin jakamaton.

Teattereissa on yleensä käytössä myös valo-, ääni- ja muuta näyttämötekniikkaa siinä määrin, että kaikki perusasiat onnistuvat sujuvasti. Mustan laatikon pääesityspaikan, Suomen Kansallisteatterin, tuottaja tulee seuraamaan jo ensimmäisiä puheharjoituksia ja toimii yhteyshenkilönä sekä käytännön toteuttajana näyttämöteknisissä ratkaisuissa. Suurin osa teatteritekniikan mahdollisuuksista on Mustassa laatikossa jätetty silti hyödyntämättä. Tämä on ollut osin harjoitusaikataulujen sanelema pakko mutta osin myös tietoinen valinta. Livejournalismin tärkein tuote on vetävä tositarina, jonka uskottavuutta horjuttamaan ei kaivata esimerkiksi fiktiolle tyypillisiä lavasteita.

Tosin, toisinaan teatterin mahdollisuudet myös innostavat kokeilemaan jotain aivan uutta journalismissa. Mustassa laatikossa teatterin näyttämönostureiden ansiosta kesken esitystä on lavalle voinut tupsahtaa robotti tai musiikkiesityksessä tarvittavat soittimet.

Teatteri ei ole kuitenkaan ainoa mahdollinen esityspaikka. Teattereilla on kolme puolta, joita voi pitää jopa niiden heikkoutena. Ensinnäkin, teatteri tilana vaikuttaa yllättävän paljon yleisöön: se kyllä houkuttelee kulttuurinjanoista yleisöä mutta samasta syystä se ei ole paras paikka, jos haluaa tavoittaa vaikkapa journalismille perinteisesti hankalahkoa nuorta yleisöä. Yleisöpohjan laajentamiseksi ja suomenkielisen esityksen kielimuurin ylittämiseksi kokeilimme kevään 2022 näytöksen tekstitystä englanniksi, mikä sai kiittävää palautetta näytökseen kutsutuilta kansainvälisiltä katsojilta.

Toiseksi haasteena on se, että teattereiden – ainakin, kun puhumme maakuntien suurimmista teattereista – kalenterit ovat yleensä todella täynnä. Mustan laatikon tuotanto esitetään yleensä yhteensä 11 kertaa ja Helsingin lisäksi Turussa, Tampereella, Oulussa ja Jyväskylässä (vuoden 2022 tilanne). Esityskalenterin rakentaminen on työlästä. Teatterit tarvitsevat tilojaan omien tuotantojensa esittämiseen ja harjoittelemiseen. Kolmanneksi, teatteri ei ole halpa paikka esiintyä. Maakuntateatterin pienikin näyttämö vaatii teatterin puolelta kymmenkunta ihmistä töihin, joten vuokra- ja henkilöstökuluja syntyy.

Maailmalla eri rahoitusmalleja: Lipputulojen lisäksi julkista rahaa ja yritysyhteistyötä

Mustan laatikon menoja kertyy tilavuokrien lisäksi esiintyjien ja tuottajien palkoista, matkakustannuksista, mainoksista, kuvaostoista, Teosto-korvauksista, takahuoneen tarjoiluista, lippumyymälöiden myyntipalkkioista, veroista ja monesta muusta.

Jotta menot saadaan maksettua, tarvitaan tietysti tuloja. Mustassa laatikossa tuloja tulee vain yhdestä lähteestä eli lipunmyynnistä. Esityssarja on Helsingin Sanomien itsenäisesti tuottama eikä taustalla ole säätiöiden tai julkisten organisaatioiden tukea toisin kuin esimerkiksi ranskalaisen Live Magazinen tuotannossa. Muitakin livejournalismin rahoitusmalleja on maailmalla kehitetty menestyksekkäästi. Jotkin tuotannot tekevät laajaa yhteistyötä yritysten kanssa tai yrityksille erikseen räätälöityjä livejournalismiesityksiä. Joissain illoissa taas nähdään mainostaukoja.

Mustan laatikon liput maksavat nykyisin (vuonna 2022) 34 euroa, josta opiskelijat saavat 10 euron alennuksen. Hintoja on korotettu vuosien varrella, mutta myös kulut ovat kasvaneet. Mitä monipuolisempaa, visuaalisempaa ja kunnianhimoisempaa iltaa tehdään, sitä suurempia kulut ovat. Mustan laatikon valitsema linja ei kuitenkaan tarkoita, että se olisi ainoa tie. Olemme itsekin miettineet, että joskus tuntuisi raikkaalta tehdä kevyemmin ja nopeammin – eli edullisemmin – toteutettu tuotanto pienemmässä ja arkisemmassa ympäristössä. Se todennäköisesti toimisi hyvin, joiltain osin kenties paremminkin.

Livejournalismin tekeminen nielee joka tapauksessa resursseja, vähintään työntekijöitä ja aikaa. Mustassa laatikossa tulot kattavat menot, mutta suuresta bisneksestä ei ainakaan tällä hetkellä (syksy 2022) voi puhua. Toisaalta Mustan laatikon esityksillä on omavaraisuuden lisäksi muitakin tavoitteita. Livejournalismi on paitsi Helsingin Sanomien brändityötä myös ennen kaikkea journalismin maineen rakentamista, mikä onnistuessaan vahvistaa yleisön luottamusta journalismiin. Osa työstä saattaa kantaa hedelmää vasta vuosien, kenties vuosikymmenten päästä, jos livejournalismi onnistuu houkuttelemaan nuoria yleisöjä journalismin pariin.

◄ Kevään 2022 puheessaan Sonia Zaki paljasti, ketkä ovat olleet Suomen historian puheliaimmat kansanedustajat.
Kuva: Rio Gandara / HS

Markkinoinnin haaste on kertoa, mistä esityksessä on kyse

Jotta yleisö löytää esitykset, tarvitaan markkinointia. Koska Mustaa laatikkoa on esitetty jo yli kuuden vuoden ajan, sillä on tietty, suurehko vakiintunut yleisöjoukko, joka ostaa liput aina varhaisessa vaiheessa seuraavalle kaudelle. Yhteensä illoissa on käynyt jo miltei 50 000 katsojaa (tilanne syksyllä 2022).

Haluamme kuitenkin tavoittaa myös uutta yleisöä. Sen takia kerromme markkinoinnissa yhä toistuvasti, mistä Mustassa laatikossa ja livejournalismissa on kyse. Livejournalismiesitys ei tarkoita uudelle yleisölle oikeastaan mitään. Ei ole tunnettuja esikuvia ja toisaalta vertailukin on hankalaa.

Ei ole kerta eikä kymmenen, kun Mustan laatikon tuottajat ovat käyneet mahdollisten katsojien kanssa seuraavia keskusteluja: Onko se siis teatteriesitys? Tavallaan, mutta meillä ei ole näyttelijöitä ja kaikki kerrottavat asiat ovat totta. Onko se jonkinlainen konsertti? Tavallaan, koska lavalla esitykset vaihtuvat kuin kappaleet, mutta kukaan ei kyllä laula. Mustan laatikon tapauksessa käytämme useimmiten vertausta sanomalehteen, joka yllättää jutuillaan ja aiheillaan lukijan joka kerta. Mustassa laatikossa sanomalehti vain on elävässä muodossa.

Etenkin alkuvaiheessa markkinointia olisi voinut helpottaa, jos olisimme kertoneet puheenvuorojen aiheet mainoksissa etukäteen. Emme kuitenkaan nykyisinkään kerro aiheita emmekä puhujia ennakkoon, joskin puhujilla on lupa kertoa omissa somekanavissaan mukanaolostaan Mustassa laatikossa. Toivoisimme, että nuorehko yleisö löytäisi livejournalismin paremmin, ja tämän yleisön tavoittamiseksi läsnäolo somessa on tarpeen.

Mustan laatikon tuotannoista kerrotaan säännöllisesti Helsingin Sanomien nettisivuilla, somekanavissa ja painetussa lehdessä. Markkinoinnissa yksi tehokkaimpia kanavia on silti tainnut olla puskaradio. Mustan laatikon sisällöistä puhutaan käsittääksemme paljon esimerkiksi työpaikoilla, mikä näkyy siinä, että yleisössä on paljon työ- ja ystäväporukoita. Siinä on ajatuksena myös jotain hyvin kaunista: livejournalistinen esitys kokoaa 2020-luvulla ihmisiä yhteen samalla tapaa kuin leirinuotion tarinat historian hämärissä.

3

LIVEJOURNALISMIN VAHVUUKSIEN SOVELTAMINEN JA LIVEJOURNALISMIN TULEVAISUUS

3.1. TAPAUS KORONAVUOSI-PODCAST: JOURNALISTINEN ASIANTUNTIJUUS JA SUBJEKTIIVISUUS YHDISTYVÄT

Halusimme kokeilla, miten livejournalismin vahvuuksia voisi soveltaa narratiivisen podcastin muodossa. HS:n Koronavuosi-podcast pyrki kertomaan kuuntelijoille inhimillisesti, läheltä eläen ja virheistä vaikenematta, miten pandemiasta uutisoitiin ennennäkemättömän vaikeassa uutistilanteessa. Podcastkokeilun voi sanoa lisänneen koronajournalismin läpinäkyvyyttä huomattavasti.

Heidi Väärämäki & Kaisa Osola

Yleisötutkimuksen perusteella katsojat arvostavat livejournalismissa erityisesti toimittajan henkilökohtaista suhdetta aiheeseensa, toimittajan ja yleisön välille syntyvää yhteyttä sekä taustoittavan tiedon saamista uutistapahtumista ja journalistin työstä (kts. tarkemmin alaluku 1.1). Voisiko näitä livejournalismin vahvuuksia soveltaa myös muuhun journalismiin? Tätä halusimme kokeilla osana tutkimushanketta.

Kun pohdimme mahdollisia sovelluksia, syntyi idea Helsingin Sanomien toimituksessa toteutettavasta narratiivisesta podcastista, joka kuvaisi uutistyön taustoja. Podcastin ideointi aloitettiin keväällä 2020, kun koronaviruspandemia oli levinnyt ympäri maailman. Pian aiheeksi valikoituikin juuri koronaviruskriisi ja ensimmäisen koronavuoden seuranta, koska Suomen suurimman päivälehden toimittajilla oli poikkeuksellinen näköalapaikka siihen, miten pandemia vaikutti yhteiskunnan eri osiin.

Näimme mahdollisuuden kertoa kuuntelijoille inhimillisesti, rehellisesti ja virheistä vaikenematta, miten journalismia tehtiin ennennäkemättömän vaikeassa uutistilanteessa, jossa tiedon tarve oli valtava ja ihmisten henki uhattuna. Podcast tarjosi luontevan mahdollisuuden kokeilla yleisötutkimuksessa esiin nousseita livejournalismin vahvuuksia, kuten avata toimittajan ja aiheen välistä suhdetta sekä antaa taustatietoja niin toimittajan työstä kuin uutistapahtumastakin.

Tuottajat haastattelivat aluksi toimittajia

Podcastin tuotannosta vastasi Mustan laatikon nelihenkinen tuottajaryhmä Tuomas Kaseva, Esa Lilja, Jaakko Lyytinen ja Heidi Väärämäki sekä puhekouluttaja Kaisa Osola ja äänisuunnittelija Matias Harju.

Suomalaiset journalistiset podcastit ovat tyypillisesti keskustelumuotoisia. Kokeilussa halusimme testata narratiivista, käsikirjoitettua monologimuotoa. Syy oli se, että tutkimushankkeen yleisötutkimuksen perusteella kuuntelijat pitivät yhtenä livejournalismin vahvuutena sitä, että vaikka sisältö on tarkasti käsikirjoitettua, esityksestä syntyy aito, suora side puhujan ja kuuntelijan välille.

Päädyimme siihen, että podcastin jaksojen päähenkilö on joka jaksossa eri toimittaja, joka kertoo koronajournalismin tekemisestä oman seuranta-alueensa näkökulmasta. Kahdeksan jaksoa etenevät kronologisesti alkuvuoden 2020 varhaisista koronahetkistä aina vuoden loppuun.

Jotta koronasta kirjoittaneiden toimittajien tuntemukset ja ajatukset saatiin tallennettua tuoreeltaan, podcastin päätuottaja Heidi Väärämäki haastatteli joukon HS:n koronauutisoinnissa mukana olleita toimittajia jo huhti–toukokuussa 2020. Päätös osoittautui viisaaksi. Koska haastattelut tehtiin ensiaallon ollessa päällä, saatiin talteen toimittajien havaintoja, tuntemuksia ja ihmetystä, joita myöhemmin kasautunut tieto ei ollut ehtinyt sävyttää.

Kun podcastin varsinaisia jaksoja käsikirjoitettiin viisi kuukautta myöhemmin, toimittajat olivat itse jo unohtaneet monia kiinnostavia ajatuksia ja yksityiskohtia, jotka oli onneksi saatu talteen kevään haastatteluissa. Tallessa oli myös tarkkoja tilanne-, miljöö- ja henkilökuvauksia. Niiden ansiosta käsikirjoituksiin saatiin sitä läheltä elämisen tuntua, joka on narratiivisille podcasteille ominaista. Koska kuuntelijan kokemus perustuu pelkkään kuuloaistiin, muut aistit tulee luoda sanoin. Mitä tarkemmat sanat, sitä tarkempi kokemus.

Podcastin jaksot käsikirjoitettiin loppusyksystä 2020. Kahdeksan kronologisesti etenevää jaksoa kattoivat seuraavat aiheet:

1. Kuinka korona alkoi levitä Itä-Aasiassa (päähenkilönä ja kertojana Kiinan-kirjeenvaihtaja Katriina Pajari)
2. Koronan rantautuminen Suomeen (kotimaantoimituksen esihenkilö Päivi Paulavaara)
3. Suomen viranomaisten valmistautumattomuus pandemiaan (tutkivat toimittajat Paavo Teittinen ja Maria Manner)
4. Laitoshoidon järkyttävä tila koronan iskettyä (kaupunkitoimittaja Katja Kuokkanen)
5. Ruotsin poikkeuksellinen koronalinja (Ruotsin-kirjeenvaihtaja Petja Pelli)
6. Koronan vaikutukset Suomen talouteen ja maailmantalouteen (taloustoimittaja Tuomas Niskakangas)
7. Miten koronapäätökset syntyivät politiikan kulisseissa (politiikan toimittaja Marko Junkkari)
8. Milloin ja miten pandemia päättyy (tiedetoimittaja Annikka Mutanen)

Podcastin käsikirjoitukset tehtiin Musta laatikko -esityksestä poikkeavalla menetelmällä: sen sijaan, että äänessä olleet toimittajat olisivat kirjoittaneet itse, käsikirjoitustyötä tekivät pääasiassa tuottajat. Työn pohjana olivat Heidi Väärämäen huhti–toukokuussa 2020 tekemät haastattelut, joiden lisäksi tuottajat haastattelivat toimittaja-päähenkilöt uudestaan syys–lokakuussa 2020 ja tekivät käsikirjoitusten ensimmäiset versiot näiden haastattelujen pohjalta.

Tuottajavetoista käsikirjoittamista perusteli se, että podcastista piti saada aikaan mahdollisimman yhtenäinen ja yhteismitallinen kokonaisuus, vaikka siinä oli lukuisia eri kertojia. Lisäksi haastattelemalla oli helpompi saada esiin toimittajien ajatuksia koronajournalismin tekemisen haasteista,

► Katriina Pajari

► Päivi Paulavaara

► Paavo Teittinen

► Maria Manner

► Katja Kuokkanen

► Petja Pelli

► Tuomas Niskakangas

► Marko Junkkari

► Annikka Mutanen

Kuvat: Mika Ranta / HS

toimittajien tunteista, turhautumisista ja onnistumisista eli seikoista, joita ei tyypillisesti ole tapana kirjoittaa sisään omiin juttuihin. Tuottaja-käsikirjoittajamallia puolsi sekin, että jaksojen sisäinen dramatugia piti rakentaa tarkasti ja selkeästi, jotta kuuntelijan mielenkiinto pysyy yllä tilanteessa, jossa hän voi painaa stop-nappia koska tahansa.

Käsikirjoittamisen toisessa vaiheessa toimittajat saivat muokata alustavista käsikirjoituksista versiot, jotka sopivat heidän omaan suuhunsa. Tavoitteena oli vahvistaa toimittajien omistajuutta jaksoihin ja saada aikaan mahdollisimman luontevaa puhekieltä. Puhekielisyyden näkökulmasta käsikirjoitukset olivat jo pitkällä, koska ne perustuivat puhuttuihin haastatteluihin ja sisälsivät jopa suoria sitaatteja. Lisäksi tuottajat olivat puhuneet käsikirjoituksia ääneen kirjoittaessaan niitä. Toimittajien omaa ääntä haettiin muun muassa seuraavalla ohjeella: Puhu ääneen. Puhu ihmisille. Jos jokin kohta tuntuu vieraalta tai vaikealta sanoa, editoi. Ainoastaan virkkeitä, joita on helppoa ja luontevaa puhua, on helppoa ja luontevaa myös kuunnella. Toimittajat varmistivat myös faktojen ja yksityiskohtien oikeellisuuden, jotta heille ei missään kohdassa olisi epävarma olo tekstiä puhuessaan.

Yhteisen käsikirjoittamisen menetelmä osoittautui sekä tuottajien että toimittajien näkökulmasta toimivaksi: tuottajilla pysyi kokonaisuus hyppysissä ja toimittajilla säästyi aikaa. Toisaalta oli myös haittapuolia. Kun teksti oli pääosin tuottajan kynästä, saattoi toimittajan oma sitoutuminen prosessiin olla heikompaa kuin Mustassa laatikossa, jossa toimittajat kirjoittavat omat esityksensä alusta alkaen.

Tavoitteena yhteyden tuntu puhujan ja kuuntelijan välille

Podcastiin yritettiin tuoda Mustan laatikon yleisötutkimuksessa esiin nousseita livejournalismin vahvuuksia useilla eri tavoilla.

Tärkein keino rakentaa yhteyttä puhuvan toimittajan ja kuuntelijan välille oli suunnata toimittajan puhe suoraan kuuntelijalle, ei studiossa olevalle haastattelijalle. Kuuntelijaa ei puhuteltu, kuten Mustan laatikon live-esityksissä usein tehdään, mutta käsikirjoitus oli rakennettu monologimuotoon: tarinaksi ihmiseltä ihmiselle.

Monologien pohjana oli kaksi ajatusta: Miten tehdä mahdollisimman selkeitä tarinoita? Miten kertoa ne älykkäälle, kiinnostuneelle ja yksityiskohtia janoavalle kuuntelijalle? Selkeyden näkökulmasta yksi keskeisin keino oli rakenne. Rakenteina käytettiin Mustassa laatikossa toimivaksi havaittuja rakenteita, kuten kronologiaa. Lisäksi se, että ensimmäisen version käsikirjoittaja eli tuottaja oli itse asiassa kuuntelija, auttoi ajattelemaan asiaa kuuntelijan näkökulmasta: Mikä yksityiskohta herätti heti mielenkiinnon, eli mikä tilannekuva olisi esimerkiksi hyvä alku? Minkälaisia siirtymiä tarvitaan, jotta rakennetta on helppo seurata?

Toinen tärkeä keino yhteyden luomiseen oli miettiä, miten puhutaan. Pyrimme siihen, että podcast kuulostaisi puhuvan toimittajan aidolta, osin jopa spontaanilta puheelta: siltä kuin hän kertoisi tarinaansa tutulle illallispöydässä tai baaritiskillä. Aitous ja tasavertaisuus puhujan ja kuuntelijan välillä ovat tärkeitä erityisesti podcastissa, jossa pyritään intiimiin kokemukseen.

Tuttu keino aitouteen oli käsikirjoitusten puhekielisyys. Lisäksi tarvittiin astetta rohkeampaa suorapuheisuutta ja herkkyyttä kuin teatterissa, sillä ne viestivät sitä luottamusta, jolla ihminen puhuu kahden kesken vertaiselleen. Tämän vuoksi vaiheessa, jossa toimittajat muokkasivat käsikirjoituksia omikseen, puhekouluttaja kehotti heitä harjoittelemaan tekstiä puhumalla sitä ääneen luotetuille ihmisille ja kysymään: kuulostanko itseltäni?

Kysymys siitä, miten puhutaan, liittyy myös sanattomaan viestintään, kuten rytmiin ja äänensävyihin. Kun toimittajat harjoittelivat valmiiden käsikirjoitusten kanssa, ohjeina oli: Ajattele mitä sanot. Näe ihmiset, joista kerrot. Jäljitä hämmennykset, innostumiset, ilot ja epäonnistumiset niin tarkasti kuin ne muistat ja luota, että ajatus kuuluu äänestäsi. Merkitse lopuksi harjoituksissa löytyneitä taukoja, hymyjä ja äänenpainoja myös käsikirjoitukseen.

Päivät studiossa opettivat vielä kolme asiaa siitä, miten syntyy ihmisen puhetta ihmiselle. Tutuin asia oli, että monologit, joita oli harjoiteltu, olivat läsnäololtaan vapautuneimpia. Mielenkiintoisin havainto oli, että puhujat tarvitsivat hyvin erilaisia keinoja siihen, että he alkoivat kuulostaa omalta itseltään. Yksi tarvitsi liikkumista ja nuottitelineen, jotta lukeminen muuttui puheeksi. Toinen tarvitsi lojumista ja nojatuolin, jotta ylivireys muuttui rauhaksi. Kolmas halusi puhua oikealle ihmiselle, neljäs mahdollisimman yksin. Tärkeintä oli, että jokaisen puhujan kanssa pohdittiin erikseen, mikä tuntuu hyvältä ja mikä ei. Opimme myös, että rytmillisesti tarkkoja elementtejä, kuten huumoria, olisi ollut hyvä harjoitella vielä lisää, ja että pieni on suurta, sillä kuuntelija on yhtä lähellä puhujaa kuin mikrofoni.

Kolmas keino läsnäolon ja yhteyden rakentamisessa oli äänimaailman luominen. Äänisuunnittelija Matias Harju rakensi puheen taustalle erilaisia maailmoja, kuten kuhisevan kiinalaisen kalatorin kohtaan, jossa Kiinan-kirjeenvaihtaja Katriina Pajari haastattelee hongkongilaismiestä tämän suojatoimista. Vaikka käytössä ei ollut kenttä-äänityksiä toimittajien omilta juttukeikoilta, äänimaisemissa pyrittiin autenttisuuteen. Esimerkiksi kalatorin äänet olivat oikeasti Hongkongista, vaikkakin eri kalatorilta kuin missä Pajari oli tehnyt haastattelunsa.

Äänet hankittiin pääasiassa äänikirjastoista, ja niiden roolina oli luoda kuvituskuvia ja akustisia viitteitä ennemmin kuin toimia tiukan journalistisina dokumentteina. Äänimaailmojen lisäksi jokaiseen jaksoon luotiin tarinan kulkua ja tunnelman muutoksia vahvistavaa musiikkia ja ääntä. Ääni oli ikään kuin kaikkitietävä kertoja, joka voimisti tarinan tunnetta tai korosti ristiriitaa.

Esiintyjä valotti suhdettaan aiheeseen, josta puhui

Mustan laatikon yleisötutkimuksessa selvisi, että katsojat arvostivat sitä, että puhujalla on tavalla tai toisella henkilökohtainen suhde aiheeseensa. Tämän katsottiin paitsi helpottavan eläytymistä aiheeseen myös lisäävän journalismin läpinäkyvyyttä ja tätä kautta uskottavuutta.

Havainto kannusti kokeilemaan, minkälainen tulisi podcastista, jonka ytimessä olisi juuri toimittajan ja aiheen välinen suhde ja jossa koronapandemiaa katsotaan journalistin näkökulmasta, vaikka tyypillisesti uutisjournalismissa toimittajan oma kokemus ei näy. Mustassa laatikossa tätä henkilökohtaisuutta on aina mukana, mutta podcastissa veimme sen askeleen pidemmälle. Toimittaja oli paitsi tarinan kertoja myös sen päähenkilö.

Kuten Mustassa laatikossa, halusimme, että myös podcastissa henkilökohtaisuudella on journalistinen merkitys. Henkilökohtaisuus on keino kertoa, miksi jokin asia on tärkeä, miksi siitä kannattaa kiinnostua ja mitä laajempaa merkitystä asialla on. Henkilökohtaisuus on keino asettaa asiat osaksi suurempaa kokonaisuutta ja mittasuhteisiin. Nämä perustelut auttoivat myös podcastiin valikoituneita toimittajia hyväksymään sen, miksi henkilökohtaisen elementtien tuominen käsikirjoitukseen oli tärkeää, vaikka he puhuivat mieluummin juttujensa aiheista kuin omista kokemuksistaan.

Henkilökohtaisuus kietoutui korona-aiheeseen luontevasti, sillä toimittajat elivät itse sen kriisin keskellä, josta kirjoittivat. Tästä esimerkkinä on ensimmäisen podcastjakson alku, joka lähtee käyntiin Kiinan-kirjeenvaihtaja Katriina Pajarin Pekingin-kodin keittiöstä tammikuussa 2020. Hän keittää aamupuuroa ja lukee uutisia selaillessaan ensimmäistä kertaa koronaa koskevan jutun. Pajari lähettää sen tiedoksi kotitoimitukseen, mutta ei tartu aiheeseen sen suuremmin, koska on kiinni muissa aiheissa ja lähdössä lomalle. Myöhemmin jaksossa kerrotaan myös, miten Pajari joutuu jättämään kotinsa Kiinassa ja pakenemaan Suomeen koronan alta.

Podcastissa haluttiin tuoda esille myös niin sanottua ammatillista henkilökohtaisuutta. Toimittajat kertoivat, miksi käsittelyssä oleva aihe, esimerkiksi maskikaupat tai laitoshoitopaikkojen sulkeminen omaisilta, oli juuri heistä tärkeä ja kiinnostava. Mitä erikoista, yllättävää tai vaikeaa raportointiin liittyi?

Toinen tärkeä tavoite journalistisessa henkilökohtaisuudessa oli, että toimittajan ajattelun ja kokemusten avaaminen toisi esille myös koronajournalismin tekemisen vaikeuden ja epävarmuuden. Tässä onnistuttiinkin melko hyvin, kenties siksi, että toimittajien taustahaastattelut tehtiin, kun pandemian ensiyllätys oli vielä päällä. Lisäksi haastattelujen tekijä oli kollega, jolle oli helppoa puhua suoraan. Tästä avoimuudesta tislautui paljon myös lopullisiin käsikirjoituksiin. Esimerkiksi podcastin toisessa jaksossa kotimaantoimituksen esihenkilö Päivi Paulavaara kertoo pomojen kesken käydystä väännöstä sen suhteen, kuinka vakava Suomea uhkaava tilanne oli ja miten siitä pitäisi uutisoida.

Tiedetoimittaja Annikka Mutanen taas avasi omassa jaksossaan eri asiantuntijoilta tulevan ristiriitaisen tiedon kanssa painiskelua ja luotettavan tiedonsaannin vaikeutta. Vaikka toimittajista siis tehtiin podcastin päähenkilöitä, he eivät asettuneet kaikkitietävinä muiden yläpuolelle vaan kuuntelijan kanssakulkijoiksi, jotka yrittivät lukijoiden puolesta selvittää, mihin tietoon saattoi luottaa ja mihin ei.

Tarjolla taustoittavaa tietoa uutisista ja toimittajan työstä

Mustan laatikon yleisötutkimuksen haastatteluissa kävi ilmi, että livejournalismin viehätys perustuu osittain siihen, että katsojat pääsevät kuulemaan uutistilanteissa läsnä olleelta toimittajalta hiljaista tietoa, julkaisemattomia havaintoja ja ”juoruja” kulisseista. Toisin sanoen jotain, mitä ei voi googlata.

Tästä syystä halusimme, että podcast tarjoaa kuuntelijoilleen näkökulmia siihen, missä ja miten uutisia tehdään. Ajatus oli, että läpinäkyvyys voi olla myös viihdyttävää. Esimerkiksi: Miten vinkki erikoisista maskikaupoista tuli HS:n toimitukseen? Minkälainen oli maskikauppoihin sekaantunut liikemies Onni Sarmaste? Mihin ministeri Krista Kiuru katosi, kun politiikan kulisseissa käytiin valtakamppailua matkustusrajoituksista? Minkälainen suomalaisten kauhistelema ruotsalaisepidemiologi Anders Tegnell oikeasti oli?

Uutistapahtumien taustojen lisäksi avasimme myös journalistisen työn prosessia. Podcastissa kerrottiin esimerkiksi, miten tutkivat toimittajat Paavo Teittinen ja Maria Manner hankkivat tietoja maskikaupoista, miten faktoja tarkistettiin ja kuinka juttu rakennettiin aikapaineessa keskellä yötä.

Jatkoa ajatellen kehityskohteeksi nousi, että juttuprosesseja voitaisiin avata vielä monipuolisemmin, jos podcastien äänikerrontaa toteutettaisiin ennakoivammin, kattavammin ja journalistisemmin. Käytännössä se tarkoittaisi, että kun toimittaja lähtee juttukeikalle, hän valmistautuisi Mustan laatikon tapaan tuomaan mukanaan ”matkamuistoja” eli äänittämään

jutuntekoon liittyviä tilanteita, ambienssia eli eri tilanteiden äänimaisemaa ja yksittäisiä pisteääniä. Koronavuosi-podcastissa kenttä-äänityksiä ei juuri ollut, koska valtaosa jaksoista käsikirjoitettiin vasta kun hetket, joissa työ oli tapahtunut, olivat ohi.

Myönteistä palautetta läpinäkyvyyden lisäämisestä

Podcast sai eri alustoilla (HS, Spotify, Supla, Apple) yhteensä 24 000 starttia. Se sai myönteisen vastaanoton myös sosiaalisessa mediassa:

> *Heittämällä parhaita kuuntelemiani suomalaisia podcasteja. Hieno dramaturgia, musat, äänityö, henkilökohtaisuus. Ja tosi tarkkoja havaintoja, itse- ja mediakritiikkiä.*
>
> — **Ville Blåfield, Facebook-julkaisu 12.12.2020**

> *Tässä ajassa, kun niin monia houkuttaa uskoa valeuutisiin, journalististen prosessien avaaminen suurelle yleisölle on ihan todella tärkeää. Suurin osa ihmisistä kun ei tiedä, mitä te toimittajat teette, ja millä tavalla te erilaisia valintoja punnitsette.*
>
> — **Ida Pimenoff, Facebook-kommentti 5.12.2020**

> *Näitä @hsfi:n toimittajien kertomuksia työstään koronavuoden aikana oli tosi mielenkiintoista kuunnella, vaikka #koronavirus ja päivittäisuutiset siitä eivät niin enää jaksa kiinnostaa. Hienolla tavalla avataan eri tyyppisten journalistien juttuprosesseja.*
>
> — **Sara Tuxen, Twitter-julkaisu 7.12.2020**

Muutamia kommentoijia tosin ärsytti toimittajan tuominen keskiöön.

Lisäksi podcastin koekuunteli noin 60 yhdeksäsluokkalaista. Palautteet olivat myönteisiä ja vastausten perusteella podcast lisäsi ymmärrystä toimittajien työstä. Eräs yhdeksäsluokkalainen kuuntelija tiivisti ajatuksensa näin: ”Käsitykseni pandemian alusta ja siitä, minkälaista Kiinassa oikeasti oli, muuttui. Podcast avasi silmäni toimittajan työlle ja kuinka valppaita heidän pitää olla koko ajan maailman tapahtumille.”

Tekijöiden näkökulmasta livejournalismin vahvuudet taipuivat hyvin narratiivisen podcastin muotoon. Toimittajan omien ajatusten, epävarmuuksien ja oivallusten sekä journalistisen juttuprosessin taustojen avaaminen sopivat luontevasti omaääniseen podcastiin, joka ei ollut koronajournalismia vaan journalismia koronajournalismin taustoista. Perinteisesti toimittajat vieroksuvat omien ajatustensa ja tunteidensa avaamista jutuissaan, mutta kaikki äänessä olleet toimittajat olivat valmiita tähän, koska podcastissa henkilökohtaisuus ja kulissien raottaminen olivat journalistisesti perusteltuja. On yhteiskunnallisesti merkittävää, minkälaisia valintoja toimituksissa tehtiin sen suhteen, mitä tietoa koronaviruksesta julkaistiin ja mitä ei tai mitä tietoa oli saatavilla ja mitä ei.

Taustahaastatteluja tehdessä kävi kuitenkin ilmi, että toimittajat itse eivät aina pitäneet havaintojaan julkaisemisen arvoisena tai ajatelleet jonkin kulisseihin vievän tiedon olevan kiinnostavaa. Tuottajien tekemät haastattelut olivatkin tästä syystä tarpeellisia. Niissä yritettiin kaivaa esille seikkoja, jotka uutisista tavallisesti jäävät uupumaan. Yleisötutkimuksen mukaan juuri taustojen avaaminen lisää journalismin läpinäkyvyyttä ja siksi uskottavuutta.

Läpinäkyvyyden lisääminen tarkoitti, että tehtyä työtä piti katsoa myös kriittisin linssein. Se vaati toimittajilta oman ja kollegoiden työn arvioimista. Tehtävä ei ollut helppo: Kuinka katsoa tehtyä työtä kriittisesti ilman jälkiviisastelua? Miten puhua tehdyistä virheistä loukkaamatta kollegoita? Mitkä asiat kuuluvat vain toimituksen sisäiseen keskusteluun ja mitä voi tuoda julki? Tätä käytiin läpi jokaisen podcastissa esiintyneen toimittajan kanssa.

Omaa työtä oli helpompi kritisoida kuin toisten, ja läpinäkyvyys oli paikoin valikoitua. Podcastkokeilun voi silti sanoa tuoneen koronajournalismiin merkittävästi enemmän läpinäkyvyyttä kuin yleensä. Huomionarvoista oli myös se, että HS-johto ei missään vaiheessa pyrkinyt määrittelemään sitä, mitä podcastissa saisi kertoa ja mitä ei. Toivottavasti jatkossa tällainen livejournalismista tuttu läpinäkyvyys ja juttuprosessien avaaminen sekä journalistisen asiantuntijuuden ja henkilökohtaisuuden yhdistäminen saavat jalansijaa myös muissa journalismin lajeissa. Tutkitusti ne lisäävät yleisön luottamusta ja kiinnostusta journalismia kohtaan.

3.2 LIVEJOURNALISMIN PAIKKA MEDIA-MAISEMASSA – HAASTAAKO LIVE-JOURNALISMI JOURNALISMIN DIGITAALISEN TULEVAISUUDEN?

Livejournalismi ja erityisesti Musta laatikko edustavat tulevaisuutta, jossa journalismia rahoitetaan ennen kaikkea yleisömaksuin. Mustassa laatikossa maksavaa yleisöä houkutteleva sitouttaminen perustuu maailman ja oman elämän syvälliseen, eudaimoniseen pohdiskeluun. Pohjimmiltaan livejournalismin vetovoima rakentuu samoihin tekijöihin kuin digitaalinen ja sosiaalinen media. Näitä ovat yhteisön luominen, mediavälitteinen itsetoteutus ja sisäinen motivaatio niin journalismin tuotannossa kuin kulutuksessakin.

Juho Ruotsalainen & Mikko Villi

Millaisiin suuntiin livejournalismi journalismia vie, ja mitä journalismin tulevaisuuksia se edustaa nykyhetkessä?

Vaikka nykyjournalismi ylipäänsä pyrkii ottamaan yleisönsä aiempaa paremmin huomioon, livejournalismi edustaa yleisökeskeisen journalismin aivan tietynlaista tulevaisuutta. Tässä mahdollisessa tulevaisuudessa yhä useampi uutismedia luo pohjan yleisöjen sitouttamiseen data-analytiikan sijaan toimittajien ja yleisöjen suoralla, yhteisöllisellä ja vastavuoroisella kohtaamisella[52].

Livejournalismissa toimittajan ja yleisön suhde on kasvokkainen ja siksi erityisen voimakas, mutta läheistä suhdetta voidaan rakentaa journalismissa myös muilla alustoilla. Vastavuoroinen suhde voi korostua esimerkiksi toimittajien ja yleisöjen yhteisissä, usein suljetuissa sosiaalisen median tai Whatsappin kaltaisten viestisovellusten ryhmissä[53].

Alaluvussa 1.3 on esitetty tutkimustuloksiimme pohjautuen, että livejournalismi edustaa vastavuoroista ja eudaimonista journalismia. Kolmas livejournalismissa esiin tuleva kehityskulku, joka antaa vihjeitä journalismin tulevaisuudesta, liittyy toimittajan työn muutoksiin. Mustan laatikon jutut ovat merkityksellisiä myös toimittajille itselleen[54]. Heitä kannustetaan valitsemaan aihe, joka tuntuu heistä erityisen merkitykselliseltä ja johon heillä parhaimmillaan on henkilökohtainen suhde.

52 Lewis, S. C., Holton, A.E. and Coddington, M. (2014). Reciprocal Journalism: A Concept of Mutual Exchange Between Journalists and Audiences. Journalism Practice, 8(2), 229–241.

53 Kligler-Vilenchik, N., & Tenenboim, O. (2020). Sustained journalist–audiencereciprocity in a meso news-space: The case of a journalistic WhatsApp group. New Media & Society, 22(2), 264–282.

54 Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Jyväskylän yliopisto.

▲ **Kevään 2022 Mustan laatikon lopuksi lavalle saapui Oulunkylän yhteiskoulun 9C -luokka laulamaan HS:n Jussi Lehmusveden sanoittaman Helsingin maakuntalaulun. Kuva: Rio Gandara / HS**

Esiintyminen on toimittajille usein voimakas affektiivinen kokemus. Näin Musta laatikko edustaa mediatyön kehitystä, jossa engagement kohdistuu myös toimittajiin, eli jossa toimittajilta odotetaan intohimoa työtään kohtaan[55]. Toimittaja Pekka Mykkänen kertoi Mustan laatikon esityksessään, miten hän suhtautuu Euroopan unioniin eli aktiivisesti seuraamaansa uutisalueeseen ”intohimoisesti” ja miten hänestä on tullut ”jopa jonkinlainen EU-nörtti”.

Livejournalismi ja erityisesti Musta laatikko edustavat tulevaisuutta, jossa journalismia rahoitetaan ennen kaikkea yleisömaksuin ja jossa maksavaa yleisöä tuova ja ylläpitävä sitouttaminen perustuu maailman ja oman elämän syvälliseen, eudaimoniseen reflektioon. Toimittajien ja yleisöjen suhde on yhteisöllinen ja vastavuoroinen.

Näissä kehityskuluissa on myös varjopuolensa. Ne uhkaavat viedä journalismia kohti hajautuneita, pieniä ja erikoistuneita eliittiyleisöjä[56]. Toimittajien ja yleisöjen vastavuoroinen suhde ohjaa uutismediaa palvelemaan maksavia yleisöryhmiä ja näiden intressejä journalismin julkisen tehtävän kustannuksella[57]. Yleisöjen sitouttaminen kannustaa jo itsessään panostamaan niche-yleisöihin, sillä pieniä ja erikoistuneita yleisöryhmiä on huomattavasti tuloksellisempaa sitouttaa kuin massayleisöjä[58].

55 Lindén, C-G., Lehtisaari, K., Grönlund, M., & Villi, M. (2021). Journalistic Passion as Commodity: A Managerial Perspective. Journalism Studies, 22(12), 1701–1719.

56 Usher, N. (2021). News for the rich, white, and blue. How place and power distort American journalism. New York: Columbia University Press.

Ruotsalainen, J., Heinonen, S., Hujanen, J., & Villi, M. (2021). Pioneers as Peers: How Entrepreneurial Journalists Imagine the Futures of Journalism. Digital Journalism, Online first.

57 Nechushtai, E., & Zalmanson, L. (2021). ‘Stay informed’, ‘become an insider’ or ‘drive change’: Repackaging newspaper subscriptions in the digital age. Journalism, 22(8), 2035–2052.

58 Nelson, J. L. (2021). The next media regime: The pursuit of ‘audience engagement’ in journalism. Journalism, 22(9), 2350–2367.

On mukava nähdä toimittajia, jotka ovat tuttuja, kun olen jo 40 vuotta ollut Hesarin tilaaja.

— **Nainen, 71 vuotta**

Kun siinä on joku henkilö, siihen on helpompi luottaa kuin vaan tekstiin, jota lukee. En tarkoita, ettenkö luottaisi uutisiin joita luen, mutta tässä sen mielikuvan voi luoda paremmin.

— **Mies, 21 vuotta**

Toimittaja, joka on tutkinut pitkään aihetta, kertoo lyhkäseen aikaan hänen mielestään hauskimmat ja mielenkiintoisimmat pointit.

— **Nainen, 27 vuotta**

Journalismin luonne voi siis muuttua intohimoiseksi, kapeita yleisösegmenttejä koskettavaksi erikoistuneen tiedon tuotannoksi. Tämä voi johtaa myös siihen, että yleisö jakautuu yhä voimakkaammin segmentteihin maksukyvyn mukaan: Mitä enemmän taloudellisia resursseja kuluttajalla on, sitä laadukkaampiin ja erikoistuneempiin journalistisiin sisältöihin hän pääsee käsiksi[59]. Livejournalismissa yleisöä jakaa myös maantiede, sillä livejournalistiset esitykset ovat usein keskittyneet isoihin kaupunkeihin.

Musta laatikko -esityssarjan eudaimoniset piirteet puolestaan vihjaavat journalismiin, jonka sisällöt palvelevat vallitsevaa itsensä kehittämisen eetosta. Eudaimonia lupaa paitsi merkityksellisyyden kokemusta myös henkistä muutosta, kehitystä ja transformaatiota. Vaikka itseohjautuvuusteorian mukaan sen kuvaamat psykologiset perustarpeet ovat universaaleja[60], autonomia, pystyvyys ja yhteisöllisyys liittyvät osaltaan nykyiseen

59 Kalogeropoulos, A. & Nielsen, R.K. (2018). Social Inequalities in News Consumption. Reuters Institute.

60 Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78.

▼ **Tiedetoimittaja Tanja Vasama avasi kevään 2022 puheessaan, miten aivot filtteröivät vahvasti arkisia näköhavaintojamme, vaikkemme yleensä huomaa asiaa. Kuva: Rio Gandara / HS**

yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, jossa korostetaan yksilöllistä luovuutta, menestystä ja verkostoitumista. Heikkona signaalina tällaisen journalismin vahvistumisesta Carlquist ja kumppanit[61] ovat havainneet, että norjalaisten sanomalehtien lifestylejutuissa erityisesti eudaimoninen tunnesanasto on lisääntynyt. Eudaimoninen sanasto viittaa silloin ennen kaikkea itsensä kehittämisen tapoihin.

Digitaaliset teknologiat ovat helpottaneet yhteisöjen muodostamista jaettujen kiinnostuksen kohteiden, itsetoteutuksen ja identiteetin rakennuksen ympärille[62]. Journalismin tulevaisuuden keskeisiä kysymyksiä on sen suhde tämänkaltaisiin yhteisöihin, jotka muodostuvat niche-intressien ympärille. Yleisön maksuhalukkuus, yleisön sitouttamisen tavoitteet ja hienojakoisia intressiryhmiä haravoiva data-analytiikka ohjaavat journalismia tavoittelemaan niche-yleisöjä.

Vaikka livejournalismi on ei-digitaalinen tai jopa ”anti-digitaalinen” muoto uudenlaisesta journalismista, se ei elä irrallaan näistä digitaalisen journalismin kehityskuluista. Pohjimmiltaan livejournalismin vetovoima perustuu samoihin tekijöihin kuin digitaalinen ja sosiaalinen media: yhteisöön, itsetoteutukseen ja sisäiseen motivaatioon tai ”intohimoon” niin journalismin tuotannossa kuin kulutuksessa[63].

61 Carlquist, E., Nafstad, H.E., Blakar, R.M, Ulleberg, P., Fave, A.D., & Phelps, J.M. (2017). Well-being vocabulary in media language: An analysis of changing word usage in Norwegian newspapers. The Journal of Positive Psychology, 12(2), 99–109.

62 Jenkins, H., Ford, S., and Green, J. (2013). Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture. New York, NY: NYU Press.

Malmelin, N., & Villi, M. (2016). Audience Community as a Strategic Resource in Media Work. Journalism Practice, 10(5), 589–607.

Tenenboim, O., & Kligler-Vilenchik, N. (2020). The Meso News-Space: Engaging with the News between the Public and Private Domains. Digital Journalism, 8(5), 576–585.

63 Lindén, C-G., Lehtisaari, K., Grönlund, M., & Villi, M. (2021). Journalistic Passion as Commodity: A Managerial Perspective. Journalism Studies, 22(12), 1701–1719.

Ruotsalainen, J., Heinonen, S., Hujanen, J., & Villi, M. (2021). Pioneers as Peers : How Entrepreneurial Journalists Imagine the Futures of Journalism. Digital Journalism, Online first.

LOPUKSI

Riikka Haikarainen

Olen usein pohtinut, että livejournalistiksi ryhtyminen muistuttaa vuorikiipeilyn aloittamista uutena harrastuksena.

Kirjoittajan ammattiin kouliintunut toimittaja päättää ottaa haltuun elävän puhe-esitystilanteen, joka poikkeaa täysin arkisesta päivätyöstä. Seikkailuun on syytä valmistautua huolella, osana kannustavaa työryhmää.

Kun juttuaiheeseen syntyy puheen lajityypissä toimiva näkökulma ja puhujalle itselleen sopiva kerronnan tapa, esiintyjälle avautuu kuin uusi maisema: puhujat tuntuvat löytävän sekä itsestään että journalistisesta sisällöstä uusia puolia. Livejournalismin avulla toimittaja voi testata uusia merkityksellistämisen ja havainnollistamisen tapoja yhdessä kollegojen kanssa.

Vuoren huipulla eli esitystilanteessa avautuu ennen kokematon näky ja yhteys: elävä yleisö reagoi ja parhaimmillaan elää tositarinaa voimakkaasti mukana.

Tutkimushankkeemme toukokuussa 2022 järjestämässä livejournalismikonferenssissa HS:n vastaavalta päätoimittajalta Kaius Niemeltä kysyttiin, mikä on Mustan laatikon tulevaisuus toimituksessa. Niemi totesi esityssarjan olevan elävä innovaatioprosessi, jonka lopputuloksia ei voi ennalta arvata ja jossa uuden kokeilulle on aina tilaa.

Ajattelen itse tutkimushankkeemme haastattelemien livejournalistien tapaan, että kokoillan esityksen tavoite ei ole ainoastaan yksittäisen jutun kertominen vaan mielenkiinnon ja luottamuksen palauttaminen journalismia kohtaan. Parhaimmillaan esitys voi antaa kokemuksen siitä, että voimme löytää merkityksellistä tietoa, pyrkiä lähemmäs totuutta ja oppia samalla sekä maailmasta että itsestämme. Tällainen herättely on entistä tärkeämpää nykyhetkessä, kun journalismin pariin ei välttämättä enää lapsina ja nuorina kasveta. Pitkien tekstijuttujen keskimääräinen yleisö ikääntyy, ja uutisten välttely (news avoidance)[64] on ilmiönä monissa ikäryhmissä yhä yleisempää.

Tässä journalismin tulevaisuuden kannalta kriittisessä tilanteessa puhuttu livejournalismi voi parhaimmillaan toimia kutsuna laadulla ja sydämellä tuotetun journalismin pariin.

64 Villi, M., Aharoni, T., Tenenboim-Weinblatt, K., Boczkowski, P. J., Hayashi, K., Mitchelstein, E., ... Kligler-Vilenchik, N. (2022). Taking a Break from News: A Five-nation Study of News Avoidance in the Digital Era. Digital Journalism, 10(1), 148–164.

KIRJOITTAJAT

VTM, Master of Arts **Riikka Haikarainen** (s. 1981) työskentelee Aalto-yliopistossa viestintäpäällikkönä ja on vetänyt Helsingin Sanomain Säätiön rahoittamaa Livejournalismin voima -tutkimushanketta vuodesta 2019 lähtien. Vuosina 2006–2017 Haikarainen teki töitä Helsingin Sanomissa sekä uutistoimittajana että eri teemasivustojen tuottajana ja toimitussihteerinä. Haikaraisen ehdotuksesta HS aloitti vuonna 2016 Musta laatikko -esityssarjan, joka on ensimmäinen suomalainen livejournalismituotanto. Idean hän sai nähtyään yhdysvaltalaisen Pop Up Magazine -livejournalismiesityksen, kun hän suoritti Helsingin Sanomain Säätiön stipendiaattina tiedejournalismin maisteriohjelman Etelä-Kalifornian yliopistossa USC:ssa vuosina 2014–2015. Haikaraista kiinnostaa se, miten tunne voi kuljettaa tietoa, ja miten journalisti voi puhua sekä raportoimiensa aiheiden asiantuntijana että inhimillisenä, paljaana ihmisenä, jonka katsoja kokee vertaisekseen.

YTM Anna **Eveliina Hänninen** (s. 1985) on journalistiikan väitöskirjatutkija Tampereen yliopistosta. Väitöskirjan aiheena on journalistinen ääni ja ääneen liittyvät ammattikäytännöt journalismissa. Livejournalismin voima -tutkimusprojektin yleisötutkimusaineiston keräämisen ja käsittelyn myötä Hännisen kiinnostuksen kohteeksi väitöskirjassa tarkentui puhuva journalisti. Livejournalismin lisäksi hän käsittelee väitöskirjassaan suomalaisten sanomalehtien podcasteja. Väitöskirjatyön ohella Hänninen työskentelee Sanoman paikallislehdissä tarvittaessa töihin tulevana toimittajana. Aiempaa työkokemusta hänellä on myös radiosta. Musiikkialan perustutkinto on antanut Hänniselle vankan pohjan ääneen liittyvään tutkimustyöhön.

FM **Tuomas Kaseva** (s. 1982) on työskennellyt vuodesta 2005 lähtien toimittajana, tuottajana ja esihenkilönä Helsingin Sanomissa, viimeksi featuretoimituksessa. Aiemmin hän on työskennellyt kulttuuri-, tiede-, terveys- ja lifestylesisältöjen parissa. Hän oli perustamassa Mustaa laatikkoa keväällä 2016 ja on toiminut esityksen tuottajana kaikissa esityksissä vuosien varrella. Kaseva on työskennellyt myös median ja journalismin opettajana niin Kallion ilmaisutaidon lukiossa Helsingissä kuin Jyväskylän yliopistossa. Hän on ollut mukana tekemässä kymmeniä äidinkielen ja kirjallisuuden oppikirjoja sekä toimittanut useita tietokirjoja.

FM **Esa Lilja** (s. 1978) on Helsingin Sanomien featuretoimituksen toimittaja ja Teema-lehden toimitussihteeri. Hän on työskennellyt HS:ssa vuodesta 2008 kirjoittavana toimittajana, uutispäällikkönä ja esihenkilönä. Mustan laatikon työryhmään hän on kuulunut syksystä 2016. Liljan vuonna 2020 valmistunut journalistiikan alan pro gradu -työ Toimittajat parrasvaloissa: Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista on ensimmäinen suomalainen livejournalismia käsittelevä opinnäyte.

VTM **Jaakko Lyytinen** (s. 1973) on Helsingin Sanomien sunnuntaitoimituksen toimittaja sekä yksi HS:n Musta laatikko -esitysten perustajista ja tuottajista. Aiemmin hän on työskennellyt muun muassa HS:n kulttuuritoi-

mituksen esimiehenä sekä kolumnistina, toimittajana ja esihenkilönä useissa eri mediataloissa. Lukuvuonna 2019–2020 Lyytinen oli Helsingin Sanomain säätiön stipendiaattina Oxfordin yliopiston Reuters-instituutissa. Oxfordissa hän tuotti fellow-ohjelmaan osallistuneiden journalistikollegoidensa kanssa kansainvälisen livejournalismiesityksen ja laati raportin livejournalismista. Lyytinen on julkaissut aiemmin muun muassa teoksen MTV:n uutisten historiasta.

VTM **Kaisa Osola** (s. 1980) on puhe- ja vuorovaikutuskouluttaja, puheilmaisun opettaja ja lausuja. Hän on toiminut Mustan laatikon puhevalmentajana ja tuotantoryhmän jäsenenä alusta alkaen. Osolalla on 14 vuoden kokemus puheilmaisun ja radiotyön opettajana Kallion ilmaisutaidon lukiossa ja hän on valmentanut puhujia myös useissa eri organisaatioissa, kuten Suomen Pankissa ja Yleisradiossa. Taustaltaan Osola on myös kirjoittava toimittaja ja radiojournalisti. Livejournalismissa Osolaa kiinnostaa erityisesti se, miten klassiset taitavan julkisen puhumisen elementit, kuten merkityksellistäminen ja puhujan suhde aiheeseensa, tukevat journalismin perustehtävää, sekä se, miten jokainen kirjoittava ja kuvaava toimittaja voi esiintyä vakuuttavasti omana itsenään.

YTM **Juho Ruotsalainen** (s. 1983) työskentelee väitöskirjatutkijana Turun yliopistossa. Tulevaisuudentutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja käsittelee sitä, miten toimittajat kuvittelevat journalismin tulevaisuutta ja millaisin journalistisin käytännöin he toteuttavat näitä kuviteltuja tulevaisuuksia nykyhetkessä. Livejournalismi ja Musta laatikko ovat yksi väitöskirjan tapaustutkimuksista. Ne ovat saaneet alkunsa “edelläkävijätoimittajien” (pioneer journalists) uusista journalistisista ideoista ja näitä toteuttavista käytännöistä. Livejournalismin voima -tutkimushankkeessa Ruotsalainen on analysoinut Mustan laatikon käsikirjoituksia ja niiden uusia tapoja merkityksellistää journalistisia sisältöjä.

TaT **Mikko Villi** (s. 1971) on journalistiikan professori Jyväskylän yliopistossa. Hänen kiinnostuksensa kohdistuu erityisesti median ja journalismin kehitykseen ja tulevaisuuteen. Villin tutkimusaiheita ovat muun muassa mediatyö, uudet media-alustat, median kulutus sekä mediajohtaminen. Livejournalismin voima -tutkimushankkeessa häntä on kiehtonut paneutuminen uutismedian yleisösuhteeseen ja tuon suhteen kehittämiseen uudenlaisten journalismin muotojen kautta. Hankkeessa häntä ovat myös innostaneet sen toimintatutkimukselliset piirteet sekä vahva yhteistyö toimittajien kanssa.

YTM **Heidi Väärämäki** (s. 1983) on Helsingin Sanomien toimittaja. Hän on työskennellyt Helsingin Sanomissa vuodesta 2010 lähtien kirjoittavana toimittajana ja tuottajana muun muassa terveys-, lifestyle-, työelämä ja featuresisältöjen parissa. Mustan laatikon työryhmään Väärämäki liittyi syksyllä 2017 palattuaan Kiinan Shanghaista, jossa hän opiskeli Fudanin yliopistossa Helsingin Sanomain Säätiön stipendiaattina. Osana Livejournalismin voima -tutkimushanketta Väärämäki veti livejournalismin vahvuuksia soveltanutta HS:n podcast-hanketta, jossa seurattiin koronapandemian vaiheita Suomessa.

Mustan laatikon työryhmä palkittiin maaliskuussa 2018 Bonnierin suurella journalistipalkinnolla Vuoden journalistisena tekona. Palkinnon perusteluina mainittiin se, että uusi formaatti on tuonut journalistit aivan uudella tavalla lähelle lukijoitaan.

LÄHTEET

Adams, C. (15.1.2020). Putting news on stage: Bringing journalism back to the theater as a public space. NiemanLab. Haettu osoitteesta https://www.niemanlab.org/2020/01/putting-news-on-stage-bringingjournalism-back-to-the-theater-as-a-public-space/?fbclid=IwAR0iTwPE86Bpqwd7Cf3M4Emgdc1MmCuWV8txnu3y-i8r7y-q6N_aWchFI5Y

Barker, M. (2003). Crash, theatre audiences, and the idea of 'liveness'. *Studies in Theatre and Performance, 23*(1), 21–39. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1386/stap.23.1.21/0

Beckett, C. & Deuze, M. (2016). On the Role of Emotion in the Future of Journalism. Social Media + Society, July-September 2016, 1–6. DOI: https://doi.org/10.1177/2056305116662395

Belair-Gagnon, V., Nelson, J.L., & Lewis, S.C. (2019). Audience Engagement, Reciprocity, and the Pursuit of Community Connectedness in Public Media Journalism. *Journalism Practice, 13*(5), 558–575. DOI: https://doi.org/10.1080/17512786.2018.1542975

Broersma, M. (2007). Form, style and journalistic strategies. An introduction. In Broersma, M. (Ed.), *Form and style in journalism. European newspapers and the representation of news, 1880-2005* (pp. ix-xxix). Leuven, Paris & Dudley, MA: Peeters.

Broersma, M. (2019). Audience Engagement. *The International Encyclopedia of Journalism Studies*, 1–6. DOI: https://doi.org/10.1002/9781118841570.iejs0060

Carey, J. W. (ed.) (1989). *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. New York: Routledge.

Carlquist, E., Nafstad, H.E., Blakar, R.M, Ulleberg, P., Fave, A.D., & Phelps, J.M. (2017). Well-being vocabulary in media language: An analysis of changing word usage in Norwegian newspapers. *The Journal of Positive Psychology, 12*(2), 99–109. DOI: https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1163411

Chalaby, J.K. (1996). Journalism as an Anglo-American Invention. *European Journal of Communication, 11*(3), 303–326. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0267323196011003002

Chan-Olmsted, S., & Wang, R. (2020). Understanding podcast users: Consumption motives and behaviors. *New Media & Society*. DOI: https://doi.org/10.1177/1461444820963776

Costera Meijer, I. (2020). Understanding the Audience Turn in Journalism: From Quality Discourse to Innovation Discourse as Anchoring Practices 1995–2020. *Journalism Studies, 21*(16), 2326–2342. DOI: https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1847681

Ferrucci, P. (2017). Exploring Public Service Journalism: Digitally Native News Nonprofits and Engagement. *Journalism & Mass Communication Quarterly, 94*(1), 355–370. DOI: https://doi.org/10.1177/1077699016681968

Ferrucci, P., Nelson, J.L., & Davis, M.P. (2020). From "Public Journalism" to "Engaged Journalism": Imagined Audiences and Denigrating Discourse. *International Journal of Communication*, 14, 1586–1604. https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/11955/3010

Hepp, A., & Loosen, W. (2021). Pioneer journalism: Conceptualizing the role of pioneer journalists and pioneer communities in the organizational re-figuration of journalism. *Journalism, 22*(3), 577–595. DOI: https://doi.org/10.1177/1464884919829277

Hänninen, A. E. (julkaisematon). The Rise of the Talking Journalist – Human Voice, Engagement and Trust in the Live Journalism Performance.

Jenkins, H., Ford, S., and Green, J. (2013). *Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture*. New York, NY: NYU Press.

Kalogeropoulos, A. & Nielsen, R.K. (2018). *Social Inequalities in News Consumption*. Reuters Institute. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/social-inequalities-news-consumption

Kligler-Vilenchik, N., & Tenenboim, O. (2020). Sustained journalist–audiencereciprocity in a meso news-space: The case of a journalistic WhatsApp group. *New Media & Society, 22*(2), 264–282, DOI: https://doi.org/10.1177/1461444819856917

Lewis, S. C., Holton, A.E. and Coddington, M. (2014). Reciprocal Journalism: A Concept of Mutual Exchange Between Journalists and Audiences. *Journalism Practice, 8*(2), 229–241. DOI: https://doi.org/10.1080/17512786.2013.859840

Lilja, E. (2020). Toimittajat parrasvaloissa – Helsingin Sanomien Musta laatikko -esiintyjien kokemuksia livejournalismista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/72324

Lindén, C-G., Lehtisaari, K., Grönlund, M., & Villi, M. (2021). Journalistic Passion as Commodity: A Managerial Perspective. *Journalism Studies, 22*(12), 1701–1719. DOI: https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1911672

Loosen, W., Ahva, L., Reimer, J., Solbach, P., Deuze, M., & Matzat, L. (2022). 'X Journalism'. Exploring journalism's diverse meanings through the names we give it. *Journalism, 23*(1), 39–58. DOI: https://doi.org/10.1177/1464884920950090

Lyytinen, J. (2020). *Pulling back the curtain: How live journalism is re-engaging news audiences* (Journalist Fellowship Paper). Oxford: Reuters Institute. Haettu osoitteesta: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-08/RISJ_Final%20Report_Jaakko%20Lyytinen_2020_FINAL%20%281%29.pdf

Malmelin, N., & Villi, M. (2016). Audience Community as a Strategic Resource in Media Work. *Journalism Practice, 10*(5), 589–607. DOI: https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1036903

Nechushtai, E., & Zalmanson, L. (2021). 'Stay informed', 'become an insider' or 'drive change': Repackaging newspaper subscriptions in the digital age. *Journalism, 22*(8), 2035–2052. DOI: https://doi.org/10.1177/1464884919847350

Nelson, J. L. (2021). The next media regime: The pursuit of 'audience engagement' in journalism. *Journalism, 22*(9), 2350–2367. DOI: https://doi.org/10.1177/1464884919862375

Oliver, M. B., Raney, A. A., Slater, M. D., Appel, M., Hartmann, T., Bartsch, A., (. . .) Das, E. (2018). Self-transcendent media experiences: Taking meaningful media to a higher level. *Journal of Communication, 68*(2), 380–389. DOI: https://doi.org/10.1093/joc/jqx020

Pelzer, E., & Raemy, P. (2020). What shapes the cultivation effects from infotaining content? Toward a theoretical foundation for journalism studies. *Journalism*. DOI: https://doi.org/10.1177/1464884920922704

Pjesivac, I., Ahn, S. J., Briscoe, A., & Kim, S. (2020). 360° journalism and information seeking: The role of enjoyment and spatial presence. Paper presented at the 70th International Communication Association Annual Conference.

Pöyhtäri, R., Haara, P., & Raittila, P. (2013). *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampere University Press. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9249-5

Ruotsalainen, J. & Villi, M. (2021). 'A shared reality between a journalist and the audience': How live journalism reimagines news stories. *Media and Communication, 9*(2), 167–177. DOI: https://doi.org/10.17645/mac.v9i2.3809

Ruotsalainen, J., Heinonen, S., Hujanen, J., & Villi, M. (2021). Pioneers as Peers : How Entrepreneurial Journalists Imagine the Futures of Journalism. *Digital Journalism*, Online first. DOI: https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1996252

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68–78. https://psycnet.apa.org/buy/2000-13324-007

Steensen, S. (2017). Subjectivity as a Journalistic Ideal. In Fonn, B.K., Hornmoen, H., and Hyde-Clarke, N. (eds.), *Putting a Face on It: Individual Expose and Subjectivity in Journalism* (pp. 25–47). Oslo: Cappelen Damm Academic Press.

Steensen, S., Ferrer-Conill, R. & Peters, C. (2020). (Against a) Theory of Audience Engagement with News. *Journalism Studies, 21*(12), 1662–1680. DOI: https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1788414

Tenenboim, O., & Kligler-Vilenchik, N. (2020). The Meso News-Space: Engaging with the News between the Public and Private Domains. *Digital Journalism, 8*(5), 576–585. DOI: https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1745657

Tenenboim, O., & Stroud, N.J. (2020). Enacted Journalism Takes the Stage: How Audiences Respond to Reporting-Based Theater. *Journalism Studies, 21*(6), 713–730, DOI: https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1720521

Usher, N. (2021). *News for the rich, white, and blue. How place and power distort American journalism*. New York: Columbia University Press.

Van Krieken, K. (2018). Multimedia Storytelling in Journalism: Exploring Narrative Techniques in Snow Fall. *Information, 9*(5). DOI: https://doi.org/10.3390/info9050123

Vilén, T. (2020). Livejournalistit lavalla : journalismin uudet keinot yleisön sitouttamiseen. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. https://helka.helsinki.fi/permalink/358UOH_INST/q5v72t/alma9934175114606253

Villi, M., Aharoni, T., Tenenboim-Weinblatt, K., Boczkowski, P. J., Hayashi, K., Mitchelstein, E., (...) Kligler-Vilenchik, N. (2022). Taking a Break from News: A Five-nation Study of News Avoidance in the Digital Era. *Digital Journalism, 10*(1), 148–164. DOI: https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1904266

Vodanovic, L. (2022). Aesthetic Experience, News Content, and Critique in Live Journalism Events. *Journalism Practice, 16*(1), 161–177. DOI: https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1796763

Wahl-Jorgensen, K. (2020). An Emotional Turn in Journalism Studies? *Digital Journalism, 8*(2), 175–194. DOI: https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1697626

◄ Kuvitus: Boris Stefanov / HS

HELSINGIN
SANOMAT
FOUNDATION